

Felsefeden Siyasete: Heidegger'in Nazizmle İlişkisi

İslam Can*

Öz: Martin Heidegger, 20. yüzyılın şüphesiz en önemli ve etkili filozoflarından biridir. 1927 tarihli *Varlık ve Zaman* adlı başyapıtıyla felsefede yeni bir çığır açmış, böylelikle varlığa yönelik ontolojik ve epistemolojik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Heidegger'in felsefesinin yanı sıra politika anlayışı da elli yılı aşkın süredir tartışılmakta ve tartışılmaya da devam etmektedir. 1933 yılında Freiburg Üniversitesi'ne rektör seçilmesi, bu tartışmaların başlangıç noktası sayılır. Rektörlüğü ve Führer'e yapılan bilgi hizmeti onun, antisemitist, Nazi yanlısı ve Nasyonal Sosyalizm'in ideologu olarak görülmesine neden olmuştur. Ayrıca onun eserlerinden hareketle –özellikle *Varlık ve Zaman* ve bazen de *Metafizik Giriş*- Heidegger'i Nasyonal Sosyalizm'in epistemolojik inşasını gerçekleştirmek için çaba gösteren ve bu politik duruşun ontolojik kodlarını kurgulamakla itham edenler de vardır. Heidegger, bu saldırıların bir kısmını hayatının son zamanlarında *Der Spiegel* dergisine verdiği röportajda karşılamaya çalışmışsa da o, hâlâ birçok meslektaşı ve öğrencileri tarafından Hitler yanlısı bir filozof olarak görülmektedir. Bu çalışmada, Heidegger'in Nazizm'le olan ilişkisi eleştirel boyutta tartışılacak ve Nazi sonrası Almanya'sında Heidegger'in Nasyonal Sosyalizm'e ilişkin söylemlerine yön bulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Heidegger, Onto-Politik, Nasyonal Sosyalizm, Nazizm, Dasein

Abstract: Martin Heidegger, undoubtedly is one of the most important and influential philosophers of the 20th century. He wrote *Being and Time* which is his masterpiece written in 1927 opened a new era in philosophy, thus this masterpiece has come up with the ontological and epistemological debates. Heidegger's conception of philosophy has been debated for over fifty years as well as his policy and it is continued to be discussed. His being chosen as the rector of Freiburg University in 1933 is considered as the starting point for these discussions. His rectorship and serving information Führer, has been seen as anti-Semitic, supporter of Nazi and the ideologue of National Socialism. In addition, he is accused for his works, especially the *Being and Time* and sometimes *Introduction to Metaphysics*, which due to Heidegger's effort for achieve epistemological construction of National Socialism and creating codes of ontologies political's stance. Although Heidegger tried to answer to a portion of these attacks in an interview with *Der Spiegel* in last days of his life, he is still seen as a supporter of Hitler by a lot of his colleagues and his students. In this study, it will be discussed Heidegger's relationship with Nazism in a critical way and it will be tried to study for finding the direction that Heidegger's discourses on National Socialism in the post-Nazi of Germany.

Keywords: Heidegger, Onto-Political, National Socialism, Nazism, Dasein

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

İletişim: islamcan@hotmail.com, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Kampüsü, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Selçuklu, Konya, Türkiye

Atf©: Can, İ. (2013). Felsefeden Siyasete: Heidegger'in Nazizmle İlişkisi. *İnsan & Toplum*, 3 (5), 85-110.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12658/human.society.3.5.M0013>

Giriş

Martin Heidegger (1889-1976), varoluşçuluk, post-yapısalcılık, postmodernizm, Frankfurt Okulu ve yapıbozumculuk üzerinde kalıcı etkiler bırakmış olan yirminci yüzyılın en etkili filozoflarından biridir (Cevizci, 2002, s. 483-484; Dreyfus ve Wrathall, 2005, s. 1; Rockmore, 2009, s. 25). Martin Heidegger adı, göz ardı edilmeyecek şekilde, son elli yıldır düşünsel tartışmalarda konu olan her şeyle ilgilidir. Max Planck veya Franz Kafka, Martin Buber veya Rainer Maria Rilke, Max Weber adları gibi Martin Heidegger ismi de çok farklı duyu ve düşünceleri uyandıran ve insanları bir tavır almaya teşvik eden bir simge hâline gelmiştir (Pöggeler, 1994, s. 9).

Felsefenin varlık alanına dair yeni bir ontoloji kurgulamayı deneyen Heidegger; felsefi, kişiliği, dünya görüşü ve siyasal bağlantısı gibi pek çok şekilde okumaya tabi tutulmuştur.¹ Örneğin Adorno'ya göre o, sadece bir jargon üreticisidir. Bazı muhafazakâr siyasal kuramcılara göre önemli bir yenilemeçi ve hatta ilericidir. Dolayısıyla Heidegger, hem çok okunan ve okundukça önemi daha çok anlaşılan hem de bazı amaçlara hizmet edecek şekilde yorumlanarak tahrif edilmeye çalışılmaktadır. Ancak, bu durum bazı zamanlarda eleştiri boyutundan çok daha öteye geçerek âdeta bir *saldırıya* dönüşmektedir. Ancak, Heidegger, zamanla yeni patikaların keşfiyle birlikte etkisi ve tartışılma süreci hâlâ devam eden bir filozoftur. Heidegger'in doğum-yaşam-ölümle özetlenen olgusallığı, bir tarih içerisine sığdırılsa da keşfi hâlâ tamamlanamamıştır. Örneğin şu ana kadar yayımlanan *Toplu Eserleri*, her yeni citle birlikte Heidegger düşüncesini genişletse de mevcut eserlerin şu ana kadar tamamının kazandırılmadığını belirtmek yerinde olacaktır (Ökten, 2004, s. XIII-2; Steiner, 1996, s. 15). Onun eserleri, psikoloji, siyaset bilimi, dinî ve kültürel çalışmalar, edebiyat, tarih ve sosyoloji gibi modern bilimlerle ilişkilendirilerek modern bilimlerde yeni alan açacak yorumlar getirilmiştir. Bu kadar çeşitli ve birbirinden farklı okuma nasıl mümkün olabilir sorusu, elbette birkaç nedenle açıklanabilir. Bu nedenlerin başında, Heidegger'in kullandığı kavramların bu tür yorumlara açık olması gösterilebilir. Örneğin onun kullandığı *sorge* kavramı (Heidegger, 2004, s. 264-286), psikoloji literatüründe anksiyete/endişe kavramlarıyla karşılanmaktadır, bunun yanı sıra yine Heidegger'in *Sanat Eserinin Kökeni*, sanat

1 En önemli Heidegger yorumcularından olan Otto Pöggeler (1994, s. 9-10) Heidegger'in biyografisini şu şekilde özetler: Heidegger, 1889'da Bodensee'nin kuzeyindeki Messkirch kasabasında doğdu. Freiburg'ta önce Katolik teoloji, sonra felsefe ve doğa bilimleri öğrenimi gördü. Orada, Heinrich Rickert'in yanında felsefe doktorası yaptı, daha sonra Husserl'in yanında çalıştı. 1923'de Marburg'a gitti ve Marburg Üniversitesi'nde Protestan teolog Rudolf Bultmann'la çalıştı. 1927'de yayımlanan *Varlık ve Zaman* adlı kitabıyla zamanının etkin filozofları arasında sansasyonel bir biçimde ön plana çıktı. Freiburg Üniversitesi'nden emekli olan hocası Husserl'den boşalan kürsüye hocasının halefi olarak görev alması için Freiburg'a çağırıldı. 1933'de Nasyonal Sosyalistlerin iktidarı ele geçirmelerinden sonra, sürpriz etki yaratacak şekilde Freiburg Üniversitesi rektörü oldu ve kısa bir süre Hitler'i destekledi. Sonra aniden Nasyonal Sosyalistlere karşı muhalefete geçti ve inzivaya çekildi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniliği açıkça fark edilen bir felsefi tarzla bir kez daha ön plana çıktı. Yeniden geniş, yaygın bir etki bıraktı ve 1976 yılında 87 yaşında hayatını kaybetti.

kuramcıları açısından bir devrim niteliği taşımakta ve yine İnşa *Etmek, İskân Etmek, Düşünmek* başlıklı sunuşu, mimarlık kuramı açısından çok değerli kabul edilmektedir (Ökten, 2004, s. XII; Dreyfus ve Wrathall, 2005, s. 1-3). Diğer bir neden ise Heidegger etiketinin tartışmalarda kullanılan *otorite başvuru kaynağı* şeklinde oluşan önemli bir algıdır. Yazdığı eserlerin çığır açıcılığı ve deruni özünden dolayı, Heidegger'e göre ya da Heidegger'in dediği gibi... ile başlayan argümanların daima ses getirici ve kolaylıkla aşılamayacak ya da üstesinden gelinemeyecek bir hamlenin temelini oluşturduğu söylenebilir. Bu minvalde; felsefeciler, sosyologlar, mimarlar, psikologlar, siyaset bilimciler ve diğer uzmanlar Heidegger'e başvurmayı, bilimsel bir meşruiyet kazanma şansı olarak görmektedirler (Ökten, 2004, s. XII-XIII). Dolayısıyla onun eserleri, bir ölçüde ısrarla mevcut felsefi geleneğin yeniden yorumlanmasına ve bu yorumlamanın yeni bilimlerin gelişmelerine katkı sağlamasına hizmet etmiştir.²

Bu çalışmada filozofların çok sık alışagelmış olmayan bir konumuna, filozof-siyaset ilişkisi bağlamında Heidegger'in Nasyonal Sosyalizm'le olan etkileşimleri değerlendirilecektir. Filozofların siyasi olanla ilgili temellendirdiği felsefeleri ışığında, yeni epistemolojik söylemler ve kurgular oluşturduklarını idrak edebilmek için felsefe tarihine bir göz atmak dahi muhakkak yeterli olacaktır. Platon'dan Aristoteles'e, Farabi'den Gazali'ye, Aquinalı Thomas'tan Thomas Moore'a ve Hegel'den Marx'a kadar birçok filozof, ideal dünya yaşamını kendi felsefeleri üzerine inşa ettikleri bir toplumsal muhayyile yoluyla yeni bir dünya tasavvuruna inanarak savunagelmışlerdir. Ancak, Heidegger için durum farklıdır. Çünkü Heidegger, bazı yorumculara göre, felsefesinden bağımsız olması düşünülemeden siyasi yaklaşımını, pratiğe geçmiş ve iktidarı elinde tutan ve bunu yaparken de insanın doğasına olabildiğince hümanist olmayan öncüllerle müdahale eden bir siyasala varlığını armağan etmiş filozof portresi sunmaktadır. Bu iddialar temel alındığında ve filozof siyaset ilişkisi düşünüldüğünde, sanırım sorunun temel paradoksu da burada karşımıza çıkmaktadır: İnsan için yeni ufuklar, algılar, ontolojik ve epistemolojik devrimler yapması beklenen felsefelerin, yine insanın varoluşuna suikastlar tertiple-

2 Heidegger, dindar bir Katolik ailede yetişmiş olmasına ve çalışmalarına Cizvit papazı olmak için başlamasına rağmen daha sonra felsefe çalışmaya karar vermiştir. Akademik kariyerine de Katolik bir teolog olarak başlamıştır; ardından Shleiermacher, Luther, Pascal ve Kierkegaard'ın çalışmaları aracılığıyla Protestan düşünceinin etkisi altına girmiş ve nihayetinde Husserl'in fenomenolojisi, Franz Overbeck'in Hristiyan skeptizmi ve Nietzsche'nin Hristiyan karşıtı ateizminin etkisi altında, Hristiyanlığa olan inancını terk etmiştir. Heidegger, Katolik inancını terk ettiğini Katolik rahip Engelbert Krebs'e yazdığı meşhur mektupta şöyle ifade eder: "Tarihi bilgi teorisini aşan epistemolojik görüşler, - (elbette ki yeni anlamıyla) Hristiyanlığı ve metafiziği olmasa da- Katolisizm sistemini benim için problematik ve kabul edilemez bir hâle getirmiştir" (Ingraffia, 2002, s. 76-77). Genç Heidegger'in etkisi, 1927 tarihli başyapıtı *Varlık ve Zamanın* yayımlanmasından çok önce başlamaktadır. 1914'de *Psikolojizmin Yargı Öğretisi, Mantığa Eleştirel Olumlu Bir Katkı* adlı çalışmasıyla yirmi beş yaşında felsefe doktoru olan Heidegger, bu çalışmayla kendisinden fazlasıyla söz ettirmeyi başarmıştır. Ancak, Heidegger'in asıl şöhreti, üniversite öğrencilerinin 1918'de I. Dünya Savaşı bitip cephelerden döndüklerinde ve yenik düşmüş bir devletin topraklarına ve asla tamamlanamayacak Weimar Cumhuriyeti Devrimi'ne geri döndüklerinde başlayacaktır (Hühnerfeld, 2002, s. 25).

mesi nasıl mümkün olmaktadır? Heidegger ve Nasyonal Sosyalizm ilişkisinin bu denli önemsenmesini gerekli kılan şey, zihinleri ontolojik devrimlerle sarsan büyük filozofun, zamanının popüler yanılışı olarak görülen etno-merkezcilikle kurduğu bağın mahiyetine ilişkin radikal sorgulamalardır. Bu sorgulamada daha da önemli görülmesi gereken şey ise uzun zamandan beri varolan bu tartışmalara, olaylar ve Heidegger'in felsefesi üzerinden ciddi okumalar yaparak tarafsız bir gözle bakabilmektir.

Heidegger'in Felsefesi'nden Siyasete Giden Yol

Heidegger, Husserlci görüngübilimden, Nietzscheci *yeniden düşünüşten*, Antik Yunan terminolojisine dayalı siyasal düşünüşten ve özellikle onun felsefesinin siyasal köklerini oluşturan Fichte'den etkilenmiştir. Çünkü Fichte (1762-1814), Prusya'nın Napolyon'a karşı yürüttüğü savaşlar sırasında kaleme aldığı *Alman Ulusuna Söylevler*'de³ ulusçu bir zihniyete dayanan bir yaklaşım sergilerken Heidegger'in siyasal yönelimini de belirlemiştir. Heidegger'in *kriz, ulus, önderlik ve düzen* dörtlemesini doğrudan Fichte'den aldığı iddia edilebilir. Bununla birlikte, aşağıda geniş bir şekilde tartışılacağı üzere, Heidegger'in Nietzsche'nin düşüncelerinden etkilenmesi, Fichte'den esinlendiğinden çok daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü erken dönemde Nietzsche, *yeni üst insan* modelini oluşturmuş ve Wagner'in hem müziğini hem de yansıttığı siyasal havayı kurgulamıştır. Sağlam temelleri olmayan bazı popüler iddialara göre bu durum, Heidegger'in Nasyonal Sosyalistlerce çok okunup sevilen bir düşünür hâline gelmesine yol açmıştır. 1943'te Heraklitus üzerine verdiği derste Heidegger, Nietzsche'nin güç istenci öğretisinin, Nietzsche'nin ya da Almanların ürettiği bir şey olmadığını, ancak çağın ayırt edici işaretinin ismi olduğunu ileri sürmektedir. Sadece Almanların Batı'yı kurtarabileceği düşüncesine neden olan şey, alevler içerisinde olan yeryüzünün ve çıkırından çıkan insanlığın özünün, ancak Alman (*das Deutsche*) olan şey'i bulmaları ve muhafaza etmeleri inancıdır. Böylece Heidegger, bir gün Almanlar "*ölüm için hazırlıkta ve bu hazırlık vasıtasıyla, modern dünyanın dar görüşlülüğünden yurda ait inayitle, asli olanı kurtarmak için yeterince güçlü*" olsunlar diye, önündeki yıllarda otuz ya da kırk yaşında olacak olan zamanın genç insanlarını "*temel olarak düşünmek*" için eğitmeyi istemektedir (Pöggeler, 2002, s. 164). Heidegger'in onto-politik düşünüşünü derinden etkileyen bir başka filozof ise Aristoteles'tir. Hatta Heidegger'in onto-politik düşünüşünün temelini, onun Aristoteles yorumlaması olduğu iddia edilmektedir. Bu temel,

3 Fichte, *Söylevler*'de Prusya'nın bir kriz içinde bulunduğunu, yeni bir başlangıcın gerektiğini, Alman ulusunun kendi özüne dönmesi gerektiğini, birinci görevin "Almanlığın" varlığını ve devamını muhafaza etmek olduğunu, Almanların Avrupa içindeki asli ulus olduğunu, aynı şekilde *Almanca'nın* asli dil olduğunu, asli düşünçenin ise ancak *Almanca'yla* mümkün olabileceğini, hakiki felsefenin tinselliğe, özgürlüğe, ebedi gelişime, Varlık'a, eğitime ve kültüre dayandığını, burada bireyselliğe yer olmadığını, eğitim ve çalışmanın bir arada olması gerektiğini ve nihayet siyasal alanla felsefi alanın "eylem adamları" aracılığıyla bağdaştırılacağını savunmuştu. (Ökten, 2002, s. 14).

Aristoteles'in insan varlığını (*Heidegger'in tabiriyle Dasein'i*) esas almaktadır (Heidegger, 2004, s. 72-85; Ökten, 2002, s. 15). Felsefenin temel problemlerinden biri olan özgürlük problemini Heidegger, insanın ontolojik yapısında temellenen yönelimsel etkinliğinden hareketle açıklama yoluna gitmiştir. Heidegger'de insan, özgür bir varlık olmakla birlikte; özgürlük, bir ide değil, varoluşsal bir olgudur. Heidegger'in felsefesinin merkezi kavramını oluşturan ve Almanca'da, "*burada olan varlık*" anlamına gelen *Dasein*, kendisini kendine nesne yaparak varlığının anlamını sorgulayabilme olanağına sahiptir. Bu bağlamda Heidegger için insan, özgürlük sorununda merkezde yer almaktadır. Heidegger, insan varlığının analizini *Dasein'in* varoluşsal analizine indirgeyerek bu sürecin (*olagelmenin*) özünde, *Dasein'in* özgürlüğünü açığa çıkardığını belirtmiştir. En genel anlamda özgürlük, *Dasein'in* kendisini zamansal ve yitimsel (*zeitlich und temporal*) olarak tasarımıladığı otantik varoluşunda ortaya çıkmaktadır (Aşkın, 2008, s. 60-62). Heidegger, özgürlük kavramına ontolojik bir anlam yükleyerek özgürlük kavramını *Dasein'in* (özneliğin) ontolojisi olarak temel ontolojiye aktarmış ve *Dasein'i* hem kendi varlığını hem de varolanların varlığını açığa çıkardığı için özgürlük ile karakterize etmiştir (Aşkın, 2008, s. 62). Varlık problemine bir yanıt getirmeye çalışan Heidegger, epistemolojinin değil de ontolojinin temel olduğunu ileri sürmüştür, ayrıca ontik olanla tarihsel olanı, nesnel ya da olgusal olanla öznel olanı uzlaştırmaya çalışmıştır. Heidegger'e göre yaşama ilişkin sağlam bir kavrayış, ancak ontik olanla tarihsel olanı bir araya getirmekle mümkündür. Heidegger, bu amaca ulaşmak için bir şeyin var olmasının ne anlama geldiğinin sorgulanmasının gerekliliğine temel bir görev yükler. Heidegger, bu soruya "Varlık sorusu" adını vermekte ve Varlık sorusunun en iyi biçimde insan varlıklarının bakış açısından sorulması gerektiğine inanmaktadır. Çünkü insan varlığı sadece var olmaz; o, ne olduğuna ilişkin bir kavrayışa sahiptir. *Varlık ve Zaman*'da, bir kişiler ve kişisel ilişkiler kuramı geliştiren Heidegger'in, bilinçli özneye özgü varlık tarzını gösteren *Dasein'i*, nesnelere olan ilişkisi dışında kendi türünden başka varlıkların varoluşunu destekler. *Dasein* kendisini düşünür, kendisiyle ilgili sorular sorar ve dünyadaki varoluşunun mahiyetiyle ilgilenir. Onun temel soruları ise "*Varlık nedir?*", "*Ben neyim?*" sorulardır. Dolayısıyla *Dasein'i* ilgilendiren en önemli şey, kendi kimliği, kendisinin ne olduğudur ve bu *Dasein'in* ontolojik karakteridir (Cevizci, 2002, s. 484-486; Heidegger, 2002h, s. 57-59). Çünkü Heidegger, tarihsel olanın insan *Dasein'inin* varoluş biçimlerinden biri olduğunu ve bilinebilir olan ile bilinenin sadece var olan şeyler olmadığını, hatta her ikisinin varoluş biçimlerinin tarihsellik şeklinde olduğunu ifade eder. *Dasein*, bu tarihsellik sayesinde, geçmişi canlandırma yeteneğine ve sürekli kendini gelecek imkânlarla doğru aşmaya çalışmaktadır. Öyle ki *Dasein*, geleceğe doğru atılırken bu atılmışlık durumundan ise sürekli projeler (*Entwurf*) yaparak kurtulmaya çalışır. *Dasein'in* bu özelliklerini dikkate almayan ve harekete geçirmeyen hiçbir anlama ve yorum olmayacaktır (Dallmayr, 1984, s. 214-215; Göka, Topçuoğlu ve Aktay, 1999, s. 44; Thilly, 2002, s. 425-426). Ayrıca Heidegger, insanın mahiyetini, metafiziğin geleneksel dilinde ifade edilen insanın, yani onun *ek-sistenzinde* arar. Ancak, bu şekilde düşünülen *ek-sistenz*, geleneksel *existentia*

kavramıyla aynı şey değildir. *Varlık ve Zaman*'da geçen bu anlamda düşünülmesi gereken şu cümle yer alır: *Dasein*'in özü (*essentia*), onun varoluşunda (*ek-sistenz*) bulunur (Heidegger, 2002h, s. 50; İyi, 1999, s. 51).

Heidegger'in siyaset anlayışında Grek dönemi, önemli bir kalkış noktasını oluşturur (Heidegger, 2000, s. 14-16; Zimmerman, 1982, s. 174). Goethe zamanında ortaya çıkan Greklerle Alman ilişkisi mitini takip eden Heidegger, Almanlık ile Grek olan şeyler arasında doğrudan bir bağlantı varsaymakta ve bu sıkı ilişkiye dayanarak bir politik düşünce oluşturmaya çalışmaktadır.⁴ Bu nedenle 1934-35 kış döneminin Hölderlin dersi, Hölderlin'in şiiri, Almanların gelecekteki özü için açıklanabilir ve bu açıdan bir *Alman-Grek misyonundan* bahsedilebilir. Hölderlin'le birlikte Heidegger, Almanya'yı Avrupa halklarının *savunmasız kalbi* olarak görmeye başlar. *Metafiziğe Giriş*'te *dünyanın kararmasını* Avrupa'nın çöküşü olarak yorumlar. *"Bu Avrupa, kendi gırtlığını kesme noktasında yıkıcı körlüğüyle, bir yandan Rusya ile diğer yandan Amerika arasında sıkışıp kalarak* büyük bir kısıkaç içerisinde bulunmaktadır. Metafiziksel bakış açısından Amerika ile Rusya aynıdır: Aynı kasvetli teknolojik cinnet⁵ ve ortalama insanın aynı sınırsız örgütlenmesi" (Heidegger, 2000, s. 47-48; Pöggeler, 2002, s. 176-177). Heidegger, metafizik geleneğin özellikle modern zamanlarda ortaya çıkan teknoloji ile birlikte dumura uğratıldığını ve bunun sonucunda Varlık'ın temelini unutulması anlamında düşünce- nin zayıflamasına neden olduğunu savunur (İyi, 1999, s. 40-45; Küçükalp, 2003, s. 111). Heidegger'e göre Varlık'ı da Varlık'ın hakikatini de düşünmeyen Batı düşünmesi, var olanı başlangıcından itibaren her zaman var olan olarak düşündü. Bundan dolayı da Varlık'ın adını epeyce belirsiz anlamında, anlam çokluğunda dile getirdi. Bu anlam ise tecrübe edilmediği için karmakarışık ve bulanık bir anlam ortaya çıktı. Varlık'ı düşünmeyen düşünme, bu süre zarfında dünya tarihine doğru genişlemeye başlayan Batı

- 4 Heidegger'de bilimin özü, öncelikle şu sorunun sorulmasıyla anlaşılabilir: Bilim gelecekte bizim için mevcut olmayı hâlâ sürdürmeli mi, yoksa hızlı bir sona doğru gitmesine izin mi verelim? Heidegger, bilimin her zaman mevcut olmasının kayıtsız şartsız bir zorunluluk olmadığını ileri sürmektedir. Ancak, bilim mevcut olmalıysa ve bizim için ve bizim vasıtamızla mevcut olmalıysa bu durumda hangi şartlar altında var olabilir? Bu soruya Heidegger'in cevabı şöyledir: Yalnızca manevi-tarihsel varoluşumuzun başlangıcının kuvvetini teslim ettiğimiz zaman. Bu başlangıç, Grek felsefesinin başlangıcıdır. Yani, bir halkın kültüründen ve o halkın dilinin gücüyle, Batılı insanın, ilk kez olarak "var" olanın bütünlüğüne karşı durduğu ve onu sorguladığı ve onu "var" olan varlık olarak kavradığı zaman. Her bilim, felsefedir; ister bunu bilsin isterse de bilmesin ya da ister irade etsin ister etmesin. Bütün bilimler, bu başlangıcın hakkını vererek felsefenin bu başlangıcına bağlı kalır ve ondan özünün kuvvetini temin eder. (Heidegger, 2000, s. 14, 2002a, s. 41-42; Ökten, 2002, s. 45-47; Megill, 1998, s. 208-210).
- 5 Heidegger'e göre Batı felsefesi, epistemolojide özneye ayrıcalıklı bir yer veren ve metafizikte dünyayı indirgeyici bir tarzda nesneleşiren hümanistik bir karaktere sahiptir. Söz konusu nesneleştirme süreci ile araçsal akıl ve teknolojinin yıkıcı hâkimiyeti arasında bir bağ kuran Heidegger, felsefesini oluştururken kendisine hareket noktası olarak varlığın bölünmez bütünlüğünü alır. Zamansal bir ifşa sürecinde var olanlar olarak tezahür eden varlık, her şeyin kaynağı olmakla birlikte, herhangi bir var olan olarak ele alınmaya direnen bir karaktere sahiptir (Küçükalp ve Vevizci, 2009, s. 175). Heidegger'in metafiziğe ilişkin düşüncesinin daha sistemli ve ayrıntılı bir şekilde ele aldığı eseri için, bkz. Heidegger (2000).

tarihinin, basit, her şeyi taşıyan ve anlaşılmayan bir niteliğe erişmesine neden oldu. Dolayısıyla Varlık, metafizik içinde bir değer olma noktasına düşürülmüştür. Burada Varlık'ın Varlık olarak içeri alınmadığı ve tanınmadığı açıkça görülmüştür (Heidegger, 2001, s. 54). Oysa metafizikte var olanın üzerine düşünülmesi ve hakikatin özü üzerine bir yargıya ulaşılmalıdır. Metafizik var olanın belirli bir yorumu, hakikatin belli bir kavranışı aracılığı ile bir çağın öz-biçiminin temelini vererek onu temellendirir. Çağa özgü bütün olgularda bu temel, baştan sona hüküm sürer. Bu olgular üzerinde yeterince düşünülmesi için, metafizik temel kendini onlarda gösterebilmelidir. Düşünme, kendi tasarımının hakikatini, kendi ereğinin uzamını sorgulama yükümlülüğüdür (Heidegger, 2001, s. 65).

Heidegger'de *düşünme* kavramı, şüphesiz çok temel bir yere sahiptir. Düşünmenin dil, Varlık ve insanla ilişkisi, Heidegger'in öğretisinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Heidegger'de düşünme *eylemen*in özüyle yakından ilgili olup *eylemeden* söz edildiğinde düşünmenin eylemesini anlamak gerekmektedir. "*Düşünmenin düşünürken eylemesi*" sözünün, "*Varlığın insanın özü ile ilişkisini gerçekleştirmesi*" anlamını taşıdığı düşünüldüğünde, *eyleme* ile düşünme arasındaki ilişki daha iyi anlaşılabilir. Çünkü *eylemenin özü* esasen bir "*yerine getirme*", "*bir şeyi kendi özünün dolgunluğuna erdirmeye*", "*gürlüğüne ulaştırma*"dır. O hâlde *eylemeden*, düşünmenin eylemesini anlamak gerekmektedir. Heidegger'in bu düşünmesi, mantığa dayalı, hesap kitap yapan ve hep var olana yönelen bir düşünme değildir. Bu düşünme, Varlıkla doğrudan bağlantılı olan ve Varlığın hakikatini dile getirmek için kendini Varlık'a adayan bir düşünmedir. Varlığın hakikati için kendini Varlık'ta feda eden bu düşünme, Heidegger'in ifadesiyle özlü düşünme (*das wesentliche Denken*) olarak adlandırılan ve Varlık'ın talebine yanıt vermeyi amaç edinen bir düşünmedir. Heidegger'in *Dasein*'i bağlamında düşünüldüğünde bu düşünme, Varlıkla insan arasındaki ilişkiyi gerçekleştirir. Çünkü var olanlar arasında *var olma özelliğine sahip tek var olan* olarak insana düşen görev, düşünme etkinliğini yerine getirmesi ve *Varlığın sedasız sesine* kulak vererek düşünmesi, *Varlığın inayetini yankılandırması*, Varlıkla kendi özü arasındaki ilişkide *Varlığın koruyuculuğunu üstlenmesidir* (İyi, 1999, s. 25-29). Varlık'ın hakikati düşünülmediği sürece her türlü ontoloji dayanağından mahrum kalmaktadır. Bu nedenle Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da düşünceyi henüz her yönüyle açık olmayan bir yolda, Varlık'ın hakikatine götürmeye çalışan bir düşünme olarak *temel ontoloji* kavramıyla nitelendirir. Varlık'ın hakikatine yönelik asli temele geri dönme çabası içerisinde bulunan bu düşünme, metafiziğin *ontolojisinden* ayrılır (Heidegger, 1995b, s. 33-37, 2002h, s. 86). Heidegger'e göre ontoloji, her zaman sadece Varlık'ın içinde var olanı düşünür. Ancak Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ı, varlık üzerine yeni bir tez değil, felsefenin ya da metafiziğin söylenmemişi üzerine yeni bir tezdır. Bu eser, "*düşünceye düşen bir göreve, felsefe tarihinin hâlâ beklemede tuttuğu ve metafizik sıfatıyla felsefenin ve bilimlerin hiçbir zaman erişemeyecekleri bir göreve hazırlık*" olarak sunulmaktadır (Towarnicki, 2002, s. 19). Bu bağlamda, Heidegger'in *Metafiziğe Giriş*'te

ifade ettiği “Varlık ve Zaman, bir kitabı değil, görev olarak önerileni belirtir. Bununla anlatılan şey, bilmediğimiz ve gerçek olarak biliyorsak da ancak soruşturma kipinde bildiğimiz bir şeydir” düşüncesi anlam kazanmaktadır (Heidegger, 2000, s. 220-221).

Heidegger, insan varlığının açık ve evrensel bir özünü varsaymasından dolayı hümanizmin metafiziğe mecburi olarak ihtiyacı olduğunu ifade eder. Çünkü insan varlığının özüne ilişkin her belirleme, Varlığın hakikatine ilişkin bir soruşturmaya başvurmaksızın varlıkların bir yorumunu gerekli kılar. Dolayısıyla insanın merkeze alındığı herhangi bir düşünme şekli, metafizik düşünüşe başvurmayı gerektirir (Heidegger, 1995b, s. 40-45; Küçükalp, 2003, s. 57).⁶ Heidegger’in hümanizmle metafizik arasında tam bir mutabakatın olduğuna dair düşüncelerini içine alan felsefesi, anti-hümanistik bir karaktere sahiptir.⁷ Beşerî özneye gereğinden çok daha fazla vurgu yapan ve Varlık ile varlıklar arasında bir ayırım gözeten Batı metafizik geleneği, sonuçta gerçek ontolojik ayrımın, yani Varlık’ın unutulmasına neden olmuştur (Heidegger, 2001, s. 14; Küçükalp, 2003, s. 126). Heidegger’e göre hümanizm, insandan yola çıkarak bütününde var olanı, insanın durduğu yerden insana göre açıklayarak, değerlendirerek, insanın felsefi yorumlanışına referanstır (Heidegger, 2001, s. 81). Buradan da anlaşılmaktadır ki Heidegger’in hem hümanizme hem de Batı metafizik geleneğine yönelik eleştirilerinin ağırlık noktasını bu nosyon oluşturmaktadır. Heidegger’in felsefesi, epistemolojide özneye özel bir yer veren ve metafizikte dünyayı indirgeyici bir tarzda nesneleştiren hümanistik metafizik gelenekten bu yönüyle ayrılır. Çünkü Heidegger, nesneleştirme ile teknoloji ve araçsal akıl arasında yıkıcı bir hâkimiyetin olduğunu ileri sürerek özne ve nesnenin birliği anlamında Varlık’ın bölünmezliğini temele alır. Bundan dolayı Heidegger’in *temel ontolojisi*, spekülâtif bir karaktere sahip olmadığı gibi, naif olarak kabul edilmiş şeylere de dayanmamaktadır. Bu bağlamda Heidegger, varlıkların üzerinde Varlık’ın takdiri olduğunu ve varlıkların ancak Varlık’ın ışığı altında kendilerini ifşa edeceğini belirtir. Böylelikle Heidegger, insanı hiçbir biçimde merkezde yer alan karar verici bir varlık olarak görmemekte ve insanı sadece Varlık’ın hakikatine ilişkin, mahiyetle ilgili sorular sorabilen ve Varlık’ın hakikatinin koruyucusu olarak düşünmektedir. Bu nedenle Heidegger’in anti-hümanizmini, insandışılık ya da insan varlığının değerini düşürmek olarak değil, bütün varlıkların dışında onları anlamaya muktedir, merkezi bir

6 İnsan varlığı, Heidegger’e göre, hiçliğin içine dalmış bulunduğu ölçüde var olanla temasa geçebilir. Var olanı aşan hamle, Varlık’ın özünde meydana gelmektedir. Fakat bu aşış metafiziğin kendisidir. Bundan dolayıdır ki metafizik, insanın tabiatına aittir. O, ne bir okul felsefesinin payı ne de fantastik yaratıların kanat çırdığı bir alandır. O, Varlık’ın içinde esaslı bir andır. Bizzat Varlık’tır. Çünkü felsefe denilen şey, metafiziğin harekete geçirilmesinden başka bir şey değildir. Metafiziğin içinde kendine gelir ve apaçık işlevini yerine getirir (Heidegger, 1998c, s. 55).

7 Küçükalp’e (2003, s. 127) göre Heidegger’in yaklaşımına benzer bir anti-hümanistik yaklaşımı, Gadamer’in ontolojik bakımdan özneyi ikincil hâle getiren felsefi hermeneutiğinde de bulabiliriz. Buna göre özne, anlam ve dilin hiçbir biçimde başka bir şeye indirgenemez olan, öznelerarası ortamında var olur. Burada vurgulanmak istenen asıl mesele, öznenin içinde meydana gelmiş olduğu ortamdır. Gadamer de Heidegger gibi, epistemolojiye karşı ontolojiyi ön plana çıkarır.

özne kavramlaştırmasının karşısında olarak değerlendirmek gerekmektedir (Küçükalp, 2003, s. 126-127; Heidegger, 2002h, s. 73-77).

Heidegger'e göre metafizik, Varlığı bir var olan olarak tasarlayan ve var olanın bilgisine ulaşmaya muktedir özne olarak akli merkeze alan bir düşünme biçimidir (Küçükalp, 2003, s. 8). Metafizik düşüncenin temelini episteme-doksa, gerçeklik-görünüş, akıl-duyu, hakikat-yaşam, ruh-beden, numen-fenomen gibi ikili ayrımların oluşturduğu söylenebilir. Heidegger, metafizik çözümlemesini, Nietzsche'nin metafizikle olan münasebeti üzerinden de ele almaktadır. Ancak, Nietzsche'nin de ifade ettiği gibi bazı yorumcuları, Nietzsche'yi metafizik geleneğin dışında görmektedir. Genel olarak tüm eserlerinde ve özel olarak *Putların Alacakaranlığı* adlı eserinde Nietzsche, gerçek dünyanın bir mite dönüştüğünü belirterek kendini, altı döneme ayırdığı metafizik düşüncenin dışında tutmaktadır. Çünkü Nietzsche yorumcularından biri olan Rorty'e göre metafizik düşünce; adalet, bilgi, varlık, ahlak gibi kavramların doğasının ne olduğu sorusunu değerli bulan bir gelenektir. Metafizikçi, kendi nihai sözcük dağarcığındaki bir kavramın varlığının gerçek bir öze gönderme yaptığını kabul ederek yeniden tasvirler kurgulamaktan ziyade, analizi için eski betimlemelerin yardımına başvurur. Buna göre Nietzsche, hiçbir şeyin esas doğası, gerçek bir özü olmadığını düşündüğü için ironist bir nominalist ve tarihselci, aynı zamanda anti-metafizikçidir. Bu görüşe rağmen, Walter Schulz gibi Heidegger de Nietzsche'yi metafizik geleneğin bir parçası olarak görmektedir. Çünkü Heidegger'e göre Nietzsche, metafiziği derinden eleştirmesine rağmen hakikati güç istemine bağlamak kaydıyla metafizik geleneğin süregiden işleyişinin sınırları içerisinde yerini almıştır. Böylece Heidegger, güç isteminin metafiziğini, bizim dünya ile olan ilişkimizin nasıl olması gerektiği soruşturmasıyla nihayete erdirir. Heidegger'e göre, Nietzsche'nin metafizikçi yönü, onun düşüncesinin bir kusuru olarak değil de varlığın bir takdiri olarak görülmeli ve Varlıkların, varlığının güç istemi olarak tesis edilmesi ise Nietzsche'nin metafiziğinden değil, Nietzsche'nin düşüncesinin metafiziğe ait olmasından dolayıdır. Çünkü Varlık, mahiyetini güç istemi olarak ortaya koymaktadır. Heidegger'e göre güç istemi, Nietzsche'nin gelişimini tamamlamış felsefesinin temel terimidir. Bu nedenle bu felsefe, güç istemi metafiziği diye adlandırılır. Heidegger; güç istemini, Nietzsche'nin anladığı anlamda, yani güç ve istemeyi gelişigüzel ve güncel anlamında anlamak istememektedir. Bu sözü, sadece metafizik düşünmenin ötesinde bir düşünme yolu olarak, yani Batı metafiziğinin bütün tarihinin ötesindeki bir düşünme yolu olarak anlamak istemektedir (Heidegger, 2001, s. 32). Dolayısıyla Heidegger, Nietzsche'nin son metafizikçi olduğunu ve Batı metafizik geleneğindeki öznellik kavramının da en yüksek ifadesine güç istemiyle eriştiğini vurgulamaktadır (Küçükalp, 2003, s. 8-12).⁸

8 Heidegger, Nietzsche'yi ontoloji ve metafizik bağlamında okurken Derrida, Nietzsche okumasında, onu sınıflandırma veya bir yerde konumlandırma anlamında bir okumaya endekslemeyiz. Bu yüzden Derrida, *son metafizikçi* ya da *son felsefeci* gibi kavramsallaştırmaların absürt olduğunu ifade eder ve Heidegger'in Nietzsche'yi metafizikçi olarak yorumlamasını, Nietzsche'deki aktif unutmama kavramını, yanlış bir yorumlama ile pasif bir unutmama şeklinde anlamasına bağlar. Derrida'ya göre Heidegger,

Heidegger'e göre güç istemi ve ebedî dönüş kavramları, aynı kavramın iki farklı görüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik terminolojide güç istemi, şeylerin özünü, yani mahiyetini oluştururken; ebedî dönüş ise onun varoluşunu ortaya koyar. Heidegger'in *ontik-ontolojik fark* terminolojisinde ise Nietzsche'nin metafiziğindeki güç istemi Varlık için, ebedî dönüş de varlıkların toplamı için hayatiyet kazanır. Böylece Heidegger, güç istemi ve ebedî dönüş düşüncesini, bir ve benzer düşünceye bağlayarak metafizik olarak nitelendirilen projeyi ve dolayısıyla da Nietzsche'nin düşüncesini tamamlamaya çalışır (Behler, 1991, s. 23'den aktaran Küçükalp, 2003, s. 13). Heidegger'e göre Nietzsche'nin metafiziğinin iki temel sözü *güç istemi* ile *ebedî dönüş*, eskiden bu yana metafizikte yol gösterici olan görüşe uygun olarak var olanı Varlığında olarak belirlemesidir (Heidegger, 2001, s. 36). Küçükalp'e (2003, s. 38) göre Heidegger, Nietzsche'nin üstün insanını bir mucize harikası veya masal kahramanı olarak değil, varoluşu ve varlıkla ilişkisi Platonculukla belirlenmiş olan önceki insanın ötesine geçen insan olarak, yani Platoncu ideal mantığın dışında değerlendirir. Heidegger'e (2001, s. 48) göre üstün insan adı, insanlığın özünü adlandırır. Üstün insan, Yeni Çağ'ın insanı olarak kendi çağının özüne ait olan bütünlemeye girmeye başlamıştır. Dolayısıyla üstün insan, güç istemiyle belirlenen gerçeklikten çıkan, bu gerçeklik için olan insandır.

Heidegger'in birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini dönüştüren metafizik, ontoloji ve düşünme kavramları, onun siyasalını belirleyen ve aynı zamanda Nasyonal Sosyalizm'e yönelik düşüncelerine yön veren felsefesinin köşe taşlarını oluşturmaktadır. Bu kavramların yorumlanmasında, Heidegger'in yaşam pratiği ve müdahil olduğu siyasi olaylar da bize oldukça faydalı olacaktır. Ayrıca bu siyasi olayların ve ilişkilerin yorumlanması, *Varlık ve Zaman*'ın satır aralarını okumada bize ışık da tutabilir.

Heidegger'in Nasyonal Sosyalizm'le İlişkisi ve Yöneltilen Eleştiriler

Heidegger hiçbir zaman siyaset felsefesi geliştirmemekle birlikte, böyle bir niyetinin olmadığını da her zaman öne sürmüştür. Heidegger'in siyasal düşüncesinin analiziyle ilgili yapılan çalışmalar, başlangıç noktası olarak 1933-34 yılı rektörlük seçimlerine, hatta *Varlık ve Zaman*'ı yayımlama yılı olan 1927 yılına kadar gitmektedir. Bu milat için hangi tarih alınır bilinmez; ama Heidegger'in, Nazi rejimini kabul etmesi, kuşkusuz inkâr edilmez bir gerçektir; fakat Heidegger'in bu rejimden beklentilerini ve destek-

varlığın unutulması kavramını pasif bir unutma ve varlığın gizlenmesi olarak anlamaktadır. Oysa Derrida'ya göre Nietzsche'deki aktif unutma kavramı, Nietzsche'nin Batı metafiziğinin varlık kavramından özgür kalma isteğine işaret etmektedir (Behler, 1991, s. 3'den aktaran Küçükalp, 2003, s. 34). Ayrıca Derrida'nın Nietzsche üzerine düşüncelerini oluşturan ve bir bölümünde Heidegger'in Nietzsche'ye dair düşüncelerine de yer veren özgün çalışma için, bkz. Derrida (2011).

lenmesinin arkasındaki gerçekliği tam olarak anlamak ise hakikaten zordur. İhtimaldir ki Heidegger, bazı koşullardan etkilenmiştir: Bunlar arasında Weimar Cumhuriyeti'nin son döneminde yaşanan kaotik durum ya da geleneksel ideolojilerin yeniden doğuşu gerçekleştireceğine dair arzusu veya da Pöggeler'in iddia ettiği gibi Almanya'nın Avrupa'nın merkezine yerleşerek Doğu'da ve Batı'da *büyük bir siyaset* umarak teknolojik süper güç olma umudunu taşımasıdır (Dallmayr, 1984, s. 204; Kaufmann, 1997, s. 199; Löwith, 2002, s. 96). Heidegger, Nasyonal Sosyalizm'in felsefesini, global teknolojiyle modern insanın karşılaşması bağlamında, gerçek Nasyonal Sosyalizm'in deruni hakikatini ve büyüklüğünü yansıtmadığını, ayrıca bu felsefenin, *değerlerin* ve *bütünlüklerin* tehlikeli sularında gezindiğini ifade etmektedir (Heidegger, 2000, s. 213). Heidegger'in 1935'de verdiği derslerden oluşan ve 1953'de yayımlanan *Metafizik Giriş* kitabında yer alan Nasyonal Sosyalizm'e ilişkin bu yargı, birçoklarının öne sürdüğü gibi Heidegger'in felsefi olarak *iyi Nazizmi*, NSDAP'ın *kötü Nazizm*inden ayrı olarak savunma çabası mıydı? Ayrıca 1935'te söylenen bu ifade, eğer Nasyonal Sosyalizm'e ilişkin Heidegger'in düşüncesi radikal bir biçimde değişmişse, 1953 yılında kitap ilk defa yayımlandığında metinden çıkartılamaz mıydı? Ancak, Heidegger'in cümlelerin tarihsel olarak derse ait olduğu ve gelecekte de o yargıların bu metinde olması gerektiği vurgusu dikkate alındığında, Heidegger'in Nasyonal Sosyalizm'le olan gönül bağının hayatı boyunca devam ettiği iddiasını düşündürmektedir (Sheehan, 2002, s. 20). Dahası Heidegger, *Varlık ve Zaman*'da kendimizi felsefi olarak anlamak için yeni bir yol önerdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Sheehan (2002, s. 32), Heidegger'in; *yazgı, kader, azim, bir volk'un tarihsel süreci* ve hatta *hakikat* hakkındaki ifadelerinin, eserini yayımlamasından altı yıl sonra Nazi devriminin hizmetinde kullandığını ileri sürmüştür. Göçmen'e (2009, s. 44) göre, Nazizm'i destekleyen birçok felsefeci olmasına karşın Heidegger, bu felsefecilerin içerisinde savaştan sonra da okunmaya devam edilen belki de tek felsefecidir. Bunun nedeni ise Heidegger'in diğer felsefecilerden farklı olarak felsefi kavram ve kategorileri kullanarak ve onların içini boşaltarak Nazi ideolojisini ortaya koymuş olmasıdır.⁹ Göçmen'in bu görüşüne ilham kaynağı olan Fransız düşünür Emmanuel Faye'ye göre, Heidegger'in verdiği dersler ve seminerler, Heidegger'in Hitler'in lehine taraf olmasının radikalliğini değil, felsefi olan ile siyasi olanın Heidegger açısından bir araya düştüğünü ve Heidegger'in en radikal bir şekilde Nazizm anlamında kavradığı siyasi olanı felsefenin kalbine yerleştirdiğini göstermektedir. Yayımlanmamış 1933/34 siyasi eğitim üzerine olan seminerinde Heidegger, hiç tereddütte bulunmadan Varlık ve var olan arasındaki ilişkiyi, devlet ile soya dayalı halk cemaatinin Hitlerci önder devlette birleştiği ilişkide çözmektedir. Ayrıca, Kant tarafından ortaya atılan "İnsan nedir?" sorusunu, sadece "*Biz kimiz?*" sorusuna indirgemek için

9 Heidegger'in başyapıtı *Varlık ve Zaman*'da geçen birçok kavramın, aslında Nazi ideolojisini besleyen bir savaş ideolojisi sunduğu iddiası bulunmaktadır. Bu kavramlardan *cemaat, kader, ölüm, aynı-kökenlilik, kuşak*, ve *miras* gibi kavramlar, Heidegger'in felsefesinin siyasi düşünceye hizmet ettiğini ileri sürmek için kanıt olarak gösterilmektedir. Söz konusu iddia için, bkz. Göçmen (2009).

ele alarak burada bu “biz” ithafını, Hitler’in tahakkümü altındaki Alman halkının ırkçı (völkisch) varoluşu anlamında kullanmıştır. Böylelikle Heidegger her seferinde “halk biziz” diye vurgulayarak hâlâ tarihi ve akıbeti (Geschick) olan ve metafiziksel olan tek halkın Alman halkı olduğunu ısrarla dile getirmektedir (Faye, 2009, s. 12’den aktaran Göçmen, 2009, s. 46).

Martin Heidegger’in 1933 yılında iktidara gelen Nasyonal Sosyalizm’le girmiş olduğu siyasi ilişki, Almanya’da uzun süre *ideoloji eleştirisi* çerçevesinde araştırmalara konu olmuştur. Bunlar arasında, Günther Grass’ın Heidegger’in diliyle konuşan birisinin, Nasyonal Sosyalizmle ilişkisini aşağılayıcı bir dille anlatan ve Heidegger’i küçük düşürmeye yönelik denemesi, bu araştırmaları sonlandırmıştır. Ancak, Almanya’da bu konu hakkında asla ciddi bir tartışma olmamıştır. Böyle bir tartışma sadece Fransa’da ortaya çıkmış, ancak, bu tartışma da ciddi bir muhalif ya da taraftar olma formunda meydana gelmiştir (Allemann, 1994, s. 85). Heidegger’in Nasyonal Sosyalizm’le ya da Nazizm ile olan ilişkisi, birkaç cepheden farklı şekillerde değerlendirilmektedir.¹⁰ Bunların ilki, Heidegger’in tam anlamıyla Nasyonal Sosyalist ve bir Nazi hayranı olduğu yönündeki suçlayıcı tavır şeklindeyken diğeri ise Heidegger’in bu tür bir sapkınlık suçlamasını hak etmediğini, çünkü onun güçlü filozof yanının antisemitik düşünceye müsaade etmeyeceği görüşü ve bu tür popüler tartışmaları görmezden gelerek Heidegger’i felsefede çığır açan bir *peygamber-filozof* olarak görme eğilimidir. Bunlardan suçlayıcı tavrı şiddetli bir şekilde dillendiren Thomas Sheehan, *Heidegger ve Naziler* isimli makalesine kışkırtıcı bir şekilde şu cümleyle başlar: “Martin Heidegger hakkında iki olgu karmaşık olduğu kadar, itiraz da kabul etmez; birincisi onun yüzyılın en etkili felsefecilerinden biri olduğu ve ikincisi de bir Nazi olduğu”(Sheehan, 2002, s. 10). Sheehan’a (2002, s. 10-11) göre Heidegger, 1933’ten 1945’e kadar Nasyonal Sosyalist Parti’nin aida ödeyen üyesi; Hitler’in Almanya’nın Milletler Cemiyeti’nden ayrılması kararının kabul edilmesini teşvik etmek için ulusal radyoda konuşma yapan birisi; Hitler ve Nazi devriminin önde gelen propagandacısı; öğrencilerine, “teoriler ve fikirler varlığınızın kuralı olmasın. Bizzat Führer ve yalnızca o, bugün ve gelecekte Almanya’nın gerçekliği ve kuralıdır” diyen ve bir meslektaşına “Birey, yeri neresi olursa olsun, hiçbir şeydir. Devlet’inde halkımızın yazgısı her şeydir.” diye yazan Freiburg Üniversitesi’nin rektörü. Sheehan, Heidegger’in Nazilerin gözünden düşmeye başladıktan sonra bile, “Nasyonal Sosyalizm’in gerçekliğini ve büyüklüğünü” savunmaya devam ettiğini, Weimar Cumhuriyeti’nin parti sistemini aşağıladığını ve Homer’den “Çokluğun yönetimi iyi değildir, tek yönetici olsun, tek bir

10 Heidegger’in Nasyonal Sosyalizm’le olan münasebetini Allemann, Paris’te bir lisede felsefe öğretmeni olan François Fedier’in Paris’te yayımlanan *Critique* dergisinde neşredilen *Heidegger’e Karşı Üç Saldırı* makalesi üzerinden değerlendirmektedir. Sözü edilen bu üç saldırıdan kasıt ise daha önce yayımlanan üç kitabın Heidegger’e saldırısıdır. Bu kitaplar; Guido Schneeberger’in *Heidegger Külliyyatına Tamamlayıcı Katkı* (1962), Theodor Adorno’nun *Özgünlük Jargonu* (1964) ve Paul Hühnerfeld’in *Heidegger: Bir Filozof Bir Alman* (1959) kitaplarıdır. Heidegger’in Nazizmle ilişkisini nesnel bir şekilde değerlendiren Allemann’ın bu makalesi, Heidegger’e isnat edilen suçlamaların kökeni ve dikkate alınması bağlamında bize yeni perspektifler sunabilir. Bkz. Allemann, 1994, s. 85-112.

kral" alıntısını yapmaktan hoşlandığını ve demokrasiye olan inançsızlığını çok defa dile getirdiğini ve 1974'te arkadaşı Heinrich Petzet'e "Avrupamız demokrasiyle aşağıdan yönetiliyor." diye yazdığını ifade ederek Heidegger'in, Nazi yanlısı olduğunu ispatta ısrarcıdır (Sheehan, 2002, s. 10-11).

Heidegger'in 1933 ile 1945 arası siyasi söylemlerini anlamlandırmak için yaptığı konuşmalar üzerinden psiko-sosyal bir okuma yapmak gerekmektedir.¹¹ Örneğin 1945 yılında Nazilerden arındırma işlemleri sırasında, Heidegger şunu yazmaktadır: "Ne parti toplantılarına katıldım ne parti rozeti taktım ve ne de 1934'ten sonra derslerime ve konuşmalarına sözde Alman selamlamasıyla (Heil Hitler! diye) başladım." Ancak, Heidegger'in Nazi amblemiyle çektiği fotoğrafı olduğu ve Heidegger'in, 1936'da Roma'da onun swastika rozeti taktığı - Karl Löwith'in tanıklığıyla- bilinmektedir. Üstelik Profesör J. Luther Adams, Heidegger'in 1936'ya kadar derslerinden önce ve sonra *Heil Hitler* selamını verdiğini belirtir. Ayrıca Heidegger'in 1934'ten sonra rejimle ve projeleriyle ilişkisini kestiği yönündeki açıklamaya karşın Karl Löwith, 1936'da Roma'da Heidegger'le yaptığı görüşmeyi şu şekilde anlatır: *Heidegger, Hitler'e olan inancı konusunda da hiçbir şüpheye yer bırakmadı. Yalnızca Heidegger iki şeyi gözden kaçıyordu. Hristiyan kiliselerinin hayatiliğini ve Avusturya'yla Anschluss'a engelleri. Şimdi de önceden olduğu gibi, Nasyonal Sosyalizm'in Almanya için doğru yol olduğuna kaniydi; yalnızca yeterince zaman ona "tahammül edilmeli"ydi. Onu üzen tek unsur, "hayati güçler" pahasına biteviye "örgütlenme"ydi* (Löwith 1936 aktaran Sheehan, 2002, s. 22). Jaspers, 1933 yılında Heidegger'e, I. Dünya Savaşı öncesi durumu kastederek her şeyin 1914'teki durum gibi olduğunu söyler. Heidegger bu öngörüü kabul etmesine rağmen, Almanya'nın bir uyanışla en yüce tehlikeyi önleyerek Avrupalı halklar arasında yerini alacağına inanmaktadır. Bu inanç doğrultusunda, rektör olduğu dönemde Heidegger'in, Fransa'nın Ruhr'u işgal ettiğinde umutsuz bir milliyetçilikle mücadele

11 Heidegger'in düşüncesi, *Varlık ve Zaman*'ı yayımlamasından sonra iki defa dönüşüme uğrar. İlki, 1930'lu yılların başlarında Heidegger, hakikati bir tarihsel insan topluluğunun, bir halkın *hakikati* olarak anlar ve Hölderlin'le birlikte bu hakikatin ortaya çıkmasına, eyleme dönüşmesine yardımcı olanları büyük yaratıcılar ve icracılar, yani *yarı-tanrılar* olarak adlandırır. 1934/35 kış döneminde Hölderlin derslerinde Heidegger şöyle der: "Bizim Dasein'imiz, anlama yetisinin kendi düzleminde ele alamayacağı şeyleri de bilir. Bu nedenle bizim için Dasein'in salt şiirsel oluşu söz konusu olmadığı gibi, salt düşünsel oluşu da söz konusu değildir; fakat bununla birlikte Dasein sadece eylemseldir. Bizden talep edilen, şiirsel, düşünsel ve eylemsel güçleri sadece uygun ve sürekli bir karşılaştırmaya götürmek değildir; tersine onların örtük bir hâlde yükselen biricik birlikliklerini gözetmek ve onların kökende/temelde birbirine bağlılıklarının gizini bu birliklikte deneyimlemek ve varlığın yeni, şimdiye kadar ortaya konulamamış olan yapısını ortaya çıkarmaktır". *Varlık ve Zaman*'dan sonraki ikinci dönüşüm ise II. Dünya Savaşı sonrası döneme rastlayan ve Heidegger'in bir totalitarizm eleştirisine yöneldiği dönüşümdür. Heidegger'in gündemini artık şu konular meşgul etmektedir: Geleneksel öğelerin faşist formda harekete geçirilmesine, liberal uzlaşma/sözleşme anlayışına ve toplumsal grupların sözde temsilcileri arasındaki liberal itilaf formuna ve sosyalizmin kaba bir emperyalizme sapmasına dair yaşanan her şey bir totalitarizmdir. Kısacası faşizm, liberalizm ve sosyalizm, bunların hepsi bir totalitarizmdir. Heidegger'e göre, yaşanmakta olan bu *büyük totalitarizmler çağı*, Batı metafiziğinin bir meyvesinden başka bir şey değildir (Pöggeler, 1994, s. 68-70).

eden ve öldürülen hemşehrisi Albert Leo Schlageter'i işaret ederek onu anması ve Nasyonal Sosyalistlerin Schlageter'i bir direniş savaçısı ve şehit olarak desteklemesi, Heidegger ile Nasyonal Sosyalistlerin fikir birliği içerisinde olduğunu göstermektedir.¹² Ayrıca 1933-34 kış döneminin başlangıcında Heidegger'in öğrencilere yaptığı ve "Talimatlar ve fikirler, varlığınızın kuralı olmasın. Führer, şimdiki ve gelecekteki bir ve tek Alman gerçekliğidir ve onun kanunudur." şeklindeki konuşma, Hitler'e olan bağlılığın bir göstergesi olarak sunulmaktadır (Heidegger, 2002c, s. 55; Hühnerfeld, 2002, s. 101; Pöggeler, 2002, s. 172-173; Zimmerman, 1982, s. 170-172). Heidegger'in 1935 yılında verdiği derslerde, *ev-temizliğine (Sauberung)*¹³ rağmen üniversitenin durumunun değişmediğini ifade etmesi ve 1942 yılındaki derslerinde Amerika'nın küresel savaşa girişini, "Amerikan tarihsizliğinin ve kendini çoraklaştırmanın son Amerikan edimi" olarak nitelmesi, Heidegger'in zamanın dünya siyasetine ilgisini ortaya koymakla birlikte Amerika'nın küresel savaşa girme nedeni olan Pearl Harbor baskını ve İtalya ile Almanya'nın Amerika'ya savaş ilan etmesini hesaba katmaması, bilgi eksikliği değilse eğer, taraf olmayı içeren görüşlerdir (Heidegger, 1995a, s. 26; Pöggeler, 2002, s. 159;).

Heidegger'in Nasyonal Sosyalizm'le ilişkisine yönelik eleştiriler, yukarıdaki iddialar ile elbette sınırlı değildir. Yine bu eleştirilerin devamında ifade edilen Heidegger'in Batı'nın kurtuluşu için, zorunlu olarak Versailles Antlaşması'nın onu sürüklediği mertebeden Almanya'nın kurtulması gerektiği iddiası da yer almaktadır. Buna göre; bu amaç için Heidegger, en azından 1932 baharıyla birlikte, Hitler ve Nazileri desteklemeye başladı (Hühnerfeld, 2002, s. 97; Sheehan, 2002, s. 24; Zimmerman, 1982, s. 170). Nasyonal Sosyalist Parti Programı'nda, Almanya'yı depresyondan çıkarabilecek siyasal bir programdan fazlasını bulmuştur. Başta özellikle biyolojizm ve ırkçılık olmak üzere, bütünlü-

12 Heidegger'in Nazi hareketine desteği, yarım yüzyıldan daha fazla bir süre felsefesinin peşini bırakmamıştır. Bundan dolayı Heidegger'in felsefesi, siyasal nitelik bakımından sürekli sorgulanır hâle gelmiştir. Çünkü eğer bir insan-asgari bir ifadeyle söylemek gerekirse- Nazi sempaticanysa, onun felsefesi de bir tür faşist olur mu? Düşüncesi, tamamen ya da kısmen kendisini siyasal irticaya ya da en azından demokratik olmayan bir dünya görüşüne açar mı (Sheehan, 2002, s. 11)? Heidegger okuyucuları, onun felsefesinin deruniliğinden, onun siyasal görüşlerini arındırarak nasıl okuyabilir? Bu anlamda Heidegger, felsefenin kadim konularını tartışırken bizi neye ve nereye yöneltmektedir? Bu sorular, *Heidegger Olayını* önemsemeyenler için elbette çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki artık Heidegger, felsefe tarihi kitaplarında yer alan filozoflar kadar, bu kitaplarda *fiyakalı* durmamaktadır.

13 Heidegger'in Freiburg Üniversitesi'ne rektör olmadan iki hafta önce Nazi rejimi, kamu görevlerinden Yahudilerin *temizlenmesi* amacıyla hazırlanan ilk antisemitik yasaları yayımladı. Heidegger, 1945 yılında bu *Sauberungs Aktion*'un "çoğunlukla amaçlarını ve sınırlarını aşacak kadar zorlandığını" kabul etmiştir. Ancak, Sheehan (2002, s. 29), bu konuda Heidegger'in iyi bir sınav vermeyerek aslında onun samimiysizliğini izah etmeye çalışır. Çünkü ona göre Heidegger, *Temizlik* yasasının yürürlüğe konmasından altı ay sonra, bu yasayı Freiburg Üniversitesi rektörü olarak Yahudi öğrencilere uyguladı ve rektörlüğünün onuncu gününde kamuoyu önünde Nazi Partisi'ne katıldı. Ayrıca 1923'te Freiburg Üniversitesi'nde öğrenciyken Fransız işgal ordusuna karşı sabotaj eylemleri nedeniyle kurşuna dizilen ve bir Nazi şehidi ve kahramanı statüsüne yükseltilen Albert Leo Schlageter'in ölümünün onuncu yıldönümü olan 26 Mayıs 1933'te Heidegger'in, Freiburg öğrencilerine yaptığı konuşma, Heidegger'in siyasi düşünceleri hakkında bize fikir verebilir (Heidegger, 2002b, s. 51-53).

gü içinde hiç kabul etmediyse de bir hareket olarak Nazizm'in, Marxizm'in yayılmasını durdurabileceğini ve en favori siyaset teorisyenlerinden olan aşırı muhafazakâr görüşlü Friedrich Naumann'ın görüşünün gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Naumann'ın görüşü ise ılımlı bir biçimde modern teknolojinin kazanımlarını temellük ederek endüstri öncesi Almanya'nın ruhunu ve geleneklerini muhafaza eden bir orta Avrupa İmparatorluğu oluşturabilecek karizmatik bir lider etrafında birleşmiş olan bir güçlü milliyetçilik ve militan bir biçimde anti-komünist sosyalizm görüşüdür (Sheehan, 2002, s. 24-25). Heidegger 1933 Kasım'ında, rektörlük konuşmasından birkaç ay sonra, kendisine pek yakın hissettiği faşist ideoloji içindeki yerini keskin bir şekilde belirleyecek olan bir girişimde bulunmaktadır. O sırada Almanya, Milletler Cemiyeti'nden çıkmış ve Hitler'in isteğine uygun şekilde sonuçlanan bir halk oylamasıyla alınan bu zararlı çıkma kararı lehine Heidegger, kampanya sırasında *Alman Erkekleri ve Kadınları!* hitabıyla başlayan bir çağrı yapmıştır. Sadece hocalar ve öğrencilerle ilgilenmesi gereken bir üniversite rektörünün bu hitap tarzı, kendi görev ve sorumluluklarını aşan bir hitaptır. Çünkü burada Heidegger'in dilinin etimolojik özgünlüğünü kaybettiği, sanki kendiliğinden faşizmin diline dönüşüverdiği görülür. Konuşma, faşistlere özgü bir kahverengiye bulanmış gibidir. Heidegger'in, Freiburg Üniversitesi'nde yaptığı bu konuşma, Alman halkını yaklaşan seçimlere katılmayı teşvik edecek yöndedir: "Alman halkı Führer tarafından oy vermeye çağırılmıştır. Ancak, Führer, halktan hiçbir şey istemiyor. Aksine, halka bütün kararların en yüce özgür kararın doğrudan yapma imkânı veriyor; halk ister kendi varoluşunu seçer isterse de seçmez. 12 Kasım'da Alman halkı, bir bütün olarak kendi geleceğini seçecektir. Bu gelecek, Führer'e bağlıdır. Bu geleceği seçmekle, halk sözde dış siyaset üzerine düşünceler temelinde, evet oyu veremez; ama aynı zamanda bu evette, Führer ve kendisini şartsız olarak ona taahhüt eden siyasal hareket de içerilir. Aynı ayrı iç politika ve dış politika yoktur. Yalnızca devletin tam varoluşu için tek bir irade vardır. Führer, bu iradeyi bütün bir halkta uyandırmıştır ve onu tek bir kararda kaynaştırmıştır. Bu iradenin tezahür edeceği günde hiç kimse oy vermekten kaçınmaz." (Heidegger, 2002d, s. 56-57, 2002e, s. 57-60; Hühnerfeld, 2002, s. 102). Heidegger, 22 Ocak 1934 yılında rektörlük görevini sürdürürken Alman işçilere yaptığı konuşmada, Nasyonal Sosyalist devlete olan bağlılığın devamını isterken işçilere de bir misyon yüklemektedir.¹⁴ Nasyonal Sosyalist "emek hizmeti" programından faydalanan 600 işçiye hitabında, Heidegger: "*Sizin göreviniz, yeni Devlet'imizin Führer'inin talep*

14 Heidegger'in Marksizm'e yönelik eleştirileri, Marksist teorideki *işçi sınıfının* yapısı temelinde şekillenmiştir. Heidegger'e (2002f, s. 63-64) göre "bilgi" ve "bilim" kelimeleri gibi, "işçi" ve "iş" kelimeleri de dönüşmüş bir anlama ve yeni bir sedaya sahiptir. "İşçi", Marksistlerin iddia ettiği gibi, salt bir sömürü nesnesi değildir. İşçiler, genel sınıf mücadelesi için yürüyen mahrumlar sınıfı değildir. Ancak, emek, başkası için meta üretimi olmadığı gibi sadece hayatı kazanmanın fırsatı ve amacı da değildir. *Bizim için "iş"; bireyin, grubun ve devletin sorumluluğundan ve bu nedenle halka hizmetten doğan oldukça düzenli bir eylemin ismidir...* İşçi ve iş, Nasyonal Sosyalizm'in bu kelimeleri anladığı kadarıyla, sınıflara bölemez; ama yoldaşları, toplumsal ve mesleki grupları, devletin tek büyük iradesinde bağlar ve birleştirir.

ettiği biçimde, iş sahası açılmasını anlamak ve bunun için size ödeme yapılan işi kabul etmektir... İş sahibi olan halkımızın her biri, hangi nedenle ve hangi amaçla bulunduğu yerde olduğunu bilmelidir. Yalnızca bu canlı ve sürekli mevcut bilgi vasıtasıyla ki onun hayatı, bir bütün olarak halkta ve onun yazgısında kökleşecektir.” (Heidegger, 2002f, s. 62-63) şeklinde seslenmektedir. Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki Heidegger’in yukarıda aldığımız nutukları, bize Jaspers’in değerlendirmelerini düşündürür. Heidegger’in çağdaşı ve arkadaşı da olan Karl Jaspers’in, 1945 yılında Freiburg Üniversitesi Nazilerden arındırma komitesinin ricası üzerine yazdığı rapora göre, Heidegger’in “*düşünme tarzı*”, “*temelinde özgürlüksüz, diktatörce, iletişime açık değil*”dir (Habermas, 2002, s. 104-105). Hühnerfeld’e (2002, s. 103) göre ise Heidegger’in biyografisini yazarken şu sorunun cevabını aramak, bize önemli bir katkı sağlayacaktır: Filozof, faşizmden 1934’de mi yoksa 1938 ya da 1939’da mı veya bazı çevrelerin iddia ettiği gibi 1945’de mi yüz çevirmiştir yoksa filozof bunların tam tersine hiç bir zaman faşizmden yüz çevirmemiş midir? Bu sorunun cevabı, Heidegger’in arkadaşı ve meslektaşı olan bazı filozof ve yazarlara göre bile farklılık arz etmektedir. Çünkü Heidegger’in ölçüye gelmez, ele avuca sığmaz bir kişiliği ve felsefesi vardır. Bu kişilik ve felsefe bir dönem Alman faşizmine uyarlanmıştır. Onun Alman faşizmine uyarlanmış yazıları ve konuşmaları, 1934’ten itibaren azalmış ve nihayetinde sona ermiştir. Bu durumu, onun Nasyonal Sosyalistlerle empatik kardeşliğinin kısa sürdüğünü işaret eden Egon Vietta ve Freiburg’lu dahinin diğer sadık yandaşları da 1945’ten sonraki açıklamalarıyla onaylamaktadırlar. Nasyonal Sosyalist rejimin politik muhalifleri bile, Heidegger’i filozof olarak büyüklüğüne işaret ederek aklamak istemişler, onun faşizme sempatisinin gelip geçici olduğunu vurgulamaya özen göstermişlerdir. Ancak, bu yargıdan şu sonuç çıkarılabilir, bu iyi niyetli insanların Heidegger’in kişiliğini ve felsefesini ne kadar az bildiklerini gösterir.

Heidegger’in Yeni Onto-Politik Dönemi

Heidegger’in onto-politiğinin çıkış noktasını oluşturan Alman ruhunun yeniden diriltmesi, söz konusu Batı metafiziği ve hümanizm karşıtlığı üzerine kurulmuş ve *Dasein*’in ürettiği projelerde geleneği merkeze alan ontolojiden üretilen siyasanın dünya sahnesine tekrardan çağırılması düşüncesinde kendini bulmaktadır. Heidegger’de bu ruhun ete kemiğe büründüğü beden ise bazı felsefecilere göre Hitler’in savunduğu Nasyonal Sosyalist paradigmadır (Zimmerman, 1982, s. 177). Birçok Heidegger karşıtının iddiasının aksine II. Dünya Savaşı, Heidegger’in bakış açısında ve felsefesinde yeniden atılımlara neden oldu. Heidegger, bir kez daha dünya çapında bir etki yarattı ve Heidegger’den sonra sanki yeniden bir Heidegger gelmişti. Çünkü Almanya, Nasyonal Sosyalist *devrimle* kendi kendisini çökertmiş, büyük bir Alman devleti yaratma ve dünyaya hâkim olma girişimi, mevcut Alman devletinin batışı ile sonuçlanmakla kalmamış ve bu arada Avrupa ulusları, dünya tarihinin gidişatını etkileyen güçler arasında yer

bulmuşlardı. Vahşice öldürülen ve savaşta ölen milyonlarca insan, Nasyonal Sosyalist politikanın mirası olarak kalmıştı. Savaşın sonu Japonlara karşı yeni üretilen bir toplu imha edici silahın, yani atom bombasının kullanılmasıyla gelmişti. Hâlâ düşünme edimlerini kaybetmeyenlerin sordukları esas soru ise şuydu: *"Bütün bu olup bitenler nasıl olup bitebilmişti? İnsanlık doğrudan veya dolaylı olarak kendisini sona erdirmeyecek bir yola bir kez daha nasıl getirilebilirdi? İnsan, el altında tutulmaya devam eden imha edici silahlarla nasıl yaşayabilirdi?"* (Pöggeler, 1994, s. 24). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Heidegger, Kara Orman'daki kulübesinde inzivaya çekilmiş bir hâlde şunları yazdı: *"Büyük düşünenlerin hatası da büyük olmalıdır"* (Sheehan, 2002, s. 32). Heidegger, kendine yöneltilen eleştirilere esaslı olarak sadece 31 Mayıs 1976 tarihinde *Der Spiegel Dergisi*'yle yaptığı mülakatta yanıt verdi. Bu mülakatta Heidegger, merak edilen bir çok soruya, bazı yorumlara göre, biraz da kendini temize çıkarma gayreti güderek cevap vermiştir. Ayrıca Heidegger'in 1945'te, zamanın Freiburg Üniversitesi rektörüne profesörlük görevlerine iadesiyle ilgili yazdığı mektupta da 1933 – 34 yılları arasında yaptığı rektörlük görevi, partiye katılımı, 1933'ten sonra partiyle olan münasebetleri ve Nasyonal Sosyalist ideoloji hakkındaki düşünceleri yer almaktadır. Heidegger, bu mektupta, Nisan 1933'te rektör seçilmesinde Nasyonal Sosyalist Bakanı'nın değil, üniversitenin bütün üyelerinin hazır bulunduğu ve iki üyenin çekimser kaldığı bir komisyon tarafından tam ittifakla seçildiğini ileri sürmüştür. Daha önce ne herhangi bir parti ve ne de Nasyonal Sosyalist Parti'yle ilişkisi olmadığını ve rektörlüğü gönülsüzce ve yalnızca üniversitenin çıkarı için kabul ettiğini belirtmektedir. Entelektüellerin özerk bir ittifakının Nasyonal Sosyalist harekete derinlikli bir öz getirebileceğini iddia eden Heidegger, bu yöntemle Avrupa'nın nizamsızlığının ve Batı ruhunun krizinin üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır. Heidegger, partiye girişini ise Nasyonal Sosyalist Bakanı'nın isteği doğrultusunda, üniversitenin çıkarını gözettiği için ve parti adına çalışmayı kabul etmeme şartını eklemek koşuluyla evet dediğini belirtir. Bu mektupta ayrıca Heidegger, 1933'ten sonra partiyle olan münasebetlerinin kötüleştiğini, kendisinin partinin temelde yanlış olan ideolojisine felsefi düzlemde eleştiriler getirdiğini ve 1936 – 45 arası Nietzsche üzerine verdiği dersler üzerinden parti eleştirisine giriştiğini ifade etmektedir (Habermas, 2002, s. 125; Heidegger, 2002g, s. 66-71; Megill, 1998, s. 204-206; Towarnicki, 2002, s. 48-52). Heidegger'in Üniversite Akademisyenleri Genel Kurulu'nca rektör seçildikten sonra 27 Mayıs 1933 günü, Nazi bayraklarıyla donatılan salonda yaptığı rektörlük konuşmasının, onun siyasal ontolojisinin en önemli belgeleri arasında sayıldığı bilinmektedir (Megill, 1998, s. 201; Ökten, 2002, s. 34). Ancak, bu konuşmada geçtiği iddia edilen *"Tezler ve fikirler varlığınızın kuralları olmasın. Alman gerçekliğinin bugünü ve geleceği ve onun yasası, yalnızca ve bizzat Führer'dir."* cümlelerine, *Der Spiegel*'in Heidegger'le yaptığı tarihî söyleşisinde, Heidegger tarafından şu şekilde açıklık getirilmiştir: *"Bu cümleler rektörlük konuşmasında yoktur, yalnızca 1933-34 kış yarıyılı başında, Freiburg'taki öğrencilerin yerel gazetelerinde çıkmıştır. Rektörlüğü*

kabul ettiğimde uzlaşmaya gitmeksizin işin içinden çıkamayacağımı açıkça biliyordum. Söylediğiniz cümleleri bugün bir daha yazmazdım. 1934'ten sonra da bir daha bu türden hiçbir şey söylemedim" (Heidegger, 1995a, s. 17).

Heidegger'in Nazizm'le olan ilişkisi üzerinden yapılan tartışmalarda, yukarıda da ifade edildiği gibi, Heidegger'in suçsuzluğunu ispatlama girişimi içerisinde bulunan ve sesleri zayıf da çıksa bir grup bulunmaktadır. Bunlar iddialarını, yaşanmış olaylar ve çıkarsamalar temelinde oluşturmuşlardır: Örneğin Heidegger'in varlık konulu derslerini, üzerinde gamalı haçlar bulunan kolluklarla yaptığına ilişkin Amerika'da bazı iddialar ortaya atılmıştı. Bunun yanı sıra 1934'te rektörlükten istifa ettikten sonra da partiye aidat ödemeyi sürdürmekle suçlanıyordu.¹⁵ Ancak, Heidegger'in böyle bir diktatörlük altında kartını partiye geri vermenin bile hayal edilemeyecek derecede önemsenmesi gereken bir tutum olduğunu göz ardı edenler bulunmaktaydı. Ayrıca Freiburg'tan Heidegger'in eski bir öğrencisinin, partiye katılmak için çabaladığında Heidegger'in ona, *"Bir daha oradan ayrılamazsınız."* demesi üzerine partiye katılmaktan vazgeçtiği de bilinmektedir. 1950 yılında Hannah Arendt, Heidegger'den 1933'teki düşünme biçimini açıklamasını istediğinde, Heidegger'in açıklamaya çalıştığı durum pişmanlıkla yoğrulmuş ifadelerden oluşmaktaydı. Çünkü Heidegger'in aklı, Alman Üniversitesini yeniden yapılandırma tasarısına takılmışken o dönemde *ulusal atılım* denilen ve başlangıçta kendisinin de özümsemiği hareketin çalkantıları arasında, Hitler'in ve biyolojik propaganda silahlarıyla pekiştirilmiş rejimin insanlık dışı ve vahşi amaçlarını zamanında fark edememişti. Heidegger, bu öngörü eksikliğinden ötürü kendisini bağışlamadığını ifade etmeye çalışmaktaydı (Megill, 1998, s. 202; Towarnicki, 2002, s. 27). Heidegger 1933 yılında, *Varlık ve Zaman'ı* yayımlamasından yaklaşık beş yıl sonra, büyük Yahudi filozof Edmund Husserl'in kürsüsüne yine onun isteğiyle getirildikten ve rektör olduktan sonra yeni dönemi selamlamıştı. Bu rektörlük konuşmasından on beş yıl sonra, 1948'de Egon Vietta, filozofun politik yanlışları üzerine şu bakış açısını bize kazandırmaktaydı: "Heidegger'in göstermiş olduğu düşünsel çaba, büyük bir birikim temelinde ve sürekli bir felsefi hesaplaşma içinde sürdürülen çok yüksek derecede bir çabadır. Böyle bir felsefi çabayı, politikanın günlük sorunlarını değerlendirdiğimiz ölçütlerle değerlendiremeyiz. Burada zamana ve koşullara bakılarak filozof hakkında verilmiş olan yargılar reddedilmelidir. Örneğin Platon'un Siraküza macerası esnasında neredeyse hayatına mal olacak ölçüde politik yanlışlara düşmüş olması, felsefesinin yüzyıllar boyunca devam eden etkisi ve geçerliliği yanında ne ifade eder ki? Martin Heidegger gibi bir filozofu, günlük yaşamın haşin ve bir tavır almaya zorlayan gerçeklikleri içinde yanlışlara düştüğünden ötürü, düşünsel konuşma gündemimizden atma, devreden çıkarma hakkına sahip

15 1933 yılı Mayıs ayında NSDAP'ye üye olan Heidegger, partide hiçbir zaman aktif bir görev üstlenmemişse de Nazi Almanyası'nın son bulunduğu 1945'e kadar parti üyeliğinden istifa etmemiş ve parti aidatını düzenli olarak ödemiştir (Ökten, 2002, s. 73).

olabilir miyiz?" (Hühnerfeld, 2002, s. 91-92). O hâlde Heidegger'in Nazi taraftarlığının hakikatlığı meselesinin yanı sıra, onun Nazizm'le olan flörtünün nedenselliği de ciddi olarak araştırılmalıdır. Çünkü Heidegger'in salt ve sorgusuz bir taraftar olduğu iddiası, Hitler'in antisemitizme ve faşizme dayanan bütün yanlış politikalarına katıksız onu ortak etmek arzusu taşır. Bu iddia, Yahudi kökenli felsefeci/sosyal bilimcilerin de ruhuna nefret üflediği suçlamalarla Heidegger'i hedefe koyma gayreti taşımaktadır. Öyle ki Nazilerin, onun rektörlüğü döneminde, Heidegger'i gözden çıkarmaları ve onun devrime olan inancını yetersiz bulmaları, Naziler tarafından ona yöneltilen bazı suçlamaları da beraberinde getirmiştir. Heidegger, rektör olduktan kısa bir süre sonra, Baden Eyaleti Eğitim Bakanı Otto Wacker tarafından, özel Nazizm'i ve Nasyonal Sosyalist Parti Programı'nda yer alan ırkçılık, biyolojizm ve bilimlerin siyasallaştırılmasını teşvik etmeyen ayrıca manevi bir devrimin taraftarı olması nedeniyle eleştirilmektedir. Gerçekten de Heidegger'in siyaseti, Hitler'den ziyade Hölderlin tarafından, Nazi mitolojilerinden çok Batı tarihini kendine has bir bakış açısıyla görmesi tarafından esinlenmişti. Savaşın sonrasındaki sürekli, Nazizm'i en kötü içgüdülerinden kurtarmaya çalıştığını söyleyen Heidegger, sadece Hitler'in parti çıkarlarının üstüne çıkarak bütün Almanların lideri olmasını istedi. Ancak, doğasında bulunan Katolik köylülüğün ateşli antikomünizmiyle birleşen aşırı muhafazakâr Willhemci devlet görüşü, onu devrimin elinde oyuncak yaptı ve Heidegger, en saf anlamıyla Nazizm'in *faydalı aptalıydı* (Hühnerfeld, 2002, s. 95; Sheehan, 2002, s. 28).

Heidegger, II. Dünya Savaşı sonrasında bütün bu yaşanmışlıkların temelinde siyasal kavramlara yeniden anlam yükledi. Ona göre zamanının karakteristik okuması, halkı değil totalitarizmleri önceleyen, büyük yaratıcıların ve icracıların değil, totalitarizmin uygulayıcılarının tahakkümüne açık ve etkinlikten ziyade salt hâkimiyeti kodlayan özelliklere sahiptir. Heidegger'in tekniğe yönelik radikal eleştirisi ve inançsızlığı da bu küresel savaşla birlikte zirveye ulaşmıştır. Çünkü modern tekniğin korkunç, dehşet verici yükselişi ve kullanımının yarattığı baskı, totalitarizmin tehlikesini de aynı şekilde korkunç, dehşet verici biçimde arttırmaktadır. Dolayısıyla Heidegger, geç çalışmalarında dikkatini öncelikle bu tekniğe yöneltir. Şüphesiz Heidegger'e teknik çağının özellikle politikada olumlu imkânlar hazırlayabileceği düşünülerek bu imkânların neler olduğu sorulduğunda onun, böyle bir soruya yanıtı yoktur. Ancak, Heidegger, teknik çağında politikaya olumsuz ve eleştirel bakmaktadır. Böylelikle Heidegger, tekniğe olumlu yaklaşmayı *illüzyonel umutlara* bağlamakta ve bu konuda tam bir şüpheci tavır sergilemektedir¹⁶ (Ökten, 2002, s. 27; Pöggeler, 1994, s. 71).

16 Heidegger'in teknikle ilgili soruşturmaları, iki kitapta (*Tekniğe İlişkin Soruşturma* ve *Teknik ve Dönüş*) toplanmaktadır. Heidegger'in, II. Dünya Savaşı sonrasına rastlayan dönemde, 1949 ve 1950 yıllarında yaptığı konuşmaları temel alan bu eserler, onun çağdaş bilim ve teknolojiyle ilgili çözümleme ve eleştirilerine dayanmaktadır. bkz. Heidegger, 1998a, 1998b; Ökten, 2004, s. 94-95.

Sonuç

Heidegger'in siyasal davranışlarının aydınlatılması, onun düşüncesinin ve felsefesinin bütün dünyada kıymetini kaybetmesi amacına hizmet edemez ve etmemelidir (Habermas, 2002, s. 104). Heidegger'i tek bir düşüncenin düşünürü olarak anlama çabası, haklı olarak doğru olmaz. Heidegger'i *tarihsel* olarak doğru yorumlamak, yani düşüncesinin tarihsel gelişimini düzenlemek, yapılması gereken öncelikli bir iş olarak görülebilir. Ancak, bu tarihsel gelişim eksenli Heidegger'in temel tezi veya tezlerini anlama girişimi, tam bir yanılısımayı beraberinde getirir. Heidegger'in düşünsel gelişiminin bir tarihsel betimlemesini yapmak da mümkün değildir. Çünkü Heidegger'in eserleri gibi düşünceleri de fragmanlardan oluşmaktadır ve onun çalışmaları rastlantısal ve keyfi bir şekilde yayımlanmışlardır. Heidegger'in erken dönem düşüncesi, özellikle onu *Varlık ve Zaman'a* götüren yol, sadece söylentilerle bilinmektedir. *Varlık ve Zaman*, onun yayımlanmış sistematik bir çalışmasıdır ve üstelik bu çalışma bile bir kitabın birinci kısmı olarak yayımlanmış olması bakımından da bir fragmandır. Örneğin Nietzsche'nin çalışmaları da bu çalışmaların felsefi-sistematik arka planını gözetecek bir araya toplanabilecek türden çalışmalar değildir. Ancak, Marx'ın *1844 Paris El Yazmaları* keşfedilip yayımlandığında, Marx'ın Hegel'e giden yeni düşünsel yollarını da keşfetmiş oluyoruz. Heidegger söz konusu olduğunda bu tür keşifler yapmak pek mümkün görünmemektedir. Bu yüzden Heidegger'i anlama, yorumlama ve eleştirme, bir *tarihsel* olay örgüsü kurulmasına rağmen resmin bütününe görememe ihtimali de taşımaktadır (Dallmayr, 1984, s. 210; Pöggeler, 1994, s. 15-16).

Heidegger'in totaliteryan eğilimleri eleştirisi, siyasal felsefe için önerebileceği en iyi şey olmasına rağmen Nasyonal Sosyalizm'le yakından irtibatlandırılan Heidegger'in düşüncesi, atalara ait yurdun savunulması için *direnişle* ilişkilendirildi.¹⁷ Kendine has *hamlesiyle*, ondan beklenen her şeyi yıkarak Hitler'le yakınlaşması, onun siyasal görüşlerinin derin spekülasyonlara maruz kalmasına neden oldu (Kaufmann, 1997, s. 189; Ökten, 2002, s. 4-6; Pöggeler, 2002, s. 191-192). Heidegger'in Nazizm'le olan ilişkisini gündeme getirmek, elbette sadece geçmiş üzerine yargıda bulunmak demek değildir, Heidegger'in de ifade ettiği gibi eserlerine saldırılmadığı için kendisine saldırma arzusundan ibaret olan *ucuz bir karalama* kampanyası da değildir. Heidegger'i anlama adına –fakat anakronizme kapılmadan- fikirlerini irtibatlandırmayı seçtiği siyasi

17 Nasyonal Sosyalizm ideolojisinin Marksist terminolojiden beslendiği düşünülse de bu teoriden temelde farklı bir amaç için kullanıldığı görülmektedir. Çünkü Nasyonal Sosyalizm teorisini kimin veya kimlerin geliştirmiş olduğu konusu tereddütlerle doludur. Bu kitle hareketi içerisinde baskın bir şekilde kendini gösteren anılmaya değer hiçbir felsefe, özgün hiçbir insan yorumu yoktur. Komünistler kendi doktrinleri adına, Hegel'den Feuerbach'a, Marx'tan Lenin'e kadar dünya çapında etkili olmuş bir dizi filozof ve teorisyenin adını onurla sıralarken Nasyonal Sosyalistler, sadece bir filozofun (o da yanlış anladıkları bir filozofun), Nietzsche'nin adını anarlar. Nasyonal Sosyalizm ne bir felsefe ne bir dünya görüşüdür. O, Alman küçük burjuvazisinin yaşam anlayışından köklenmiş, kâğıt üzerinde projelendirilmiş ve uygulamasını Auschwitz ve Treblinka'nın gaz fırınlarında bulmuştur (Hühnerfeld, 2002, s. 87).

düşünceye odaklanarak, özellikle onun 1933'ten sonraki eserlerini yeniden okumak gerekmektedir (Derrida, 1987 aktaran Sheehan, 2002, s. 32). Elbette ki Heidegger'in Platon, Aristoteles, Kant, Hegel ve diğer birçok filozof üzerine yazdığı metinler, siyasal bağlamda yoruma ihtiyaç duymayan metinlerdir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Heidegger, siyasal sorular sorulmaksızın okunması mümkün olmayan bir filozoftur. Onun yaptığı büyük hatalar bilinmekle birlikte asıl konu, Heidegger'in ne kadar büyük düşündüğüdür. Bunu anlamanın yolu ise Heidegger'i okumaya son vermekten değil, onu mitolojikleştirmeye, anlaşılmazlığını kutsamaya ve en önemlisi asılsız politik söylemlere kurban etmeye bir son vermekten geçer (Sheehan, 2002, s. 32-33). Dolayısıyla bu makalede sunulmaya çalışıldığı gibi, Heidegger düşüncesinin siyasi şeceresini bilmek, ona karşı yargısız infaz suçu işlemeyi elbette haklı kılmaz, fakat Heidegger'in felsefesini yorumlarken onun siyasasının nelerden beslendiği konusunda bizlere bilgi vermesi beklenmektedir. Ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan sonra Heidegger'in yaptığı özelleştiri ve sonrasında yeniden yön verdiği felsefesi, Heidegger'e ilişkin oluşturduğumuz düşünce iklimimizin yeniden dizaynına kapı aralayacak ve yeni bir Heidegger okumasına giden yolda bize kılavuzluk edecektir.

From Philosophy to Politics: Heidegger's Relationship with Nazism

İslam Can*

Martin Heidegger (1889-1976) is one of the most significant philosophers of the second half of the 20th century. His work left permanent traces on existentialism, post-structuralism, postmodernism, the Frankfurt School, and deconstructionism (Cevizci, 2002, pp. 483-484; Dreyfus, & Wrathall, 2005, p. 1; Rockmore, 2009, p. 25). The fact that Martin Heidegger's name is related to many subjects in the philosophical discussions within the last fifty years cannot be ignored (Küçükalp, & Cevizci, 2009; Pöggeler, 1994, p. 9). His works brought new interpretations and opened new areas in the modern sciences, psychology, politics, and religion as well as in cultural studies, literature, history, and sociology. For instance, his concept of *sorge* refers to anxiety in psychology (Heidegger, 2004, pp. 264-286). Moreover, Heidegger's *Roots of Artwork* offers a revolutionary character for art theoreticians just as his presentation entitled *Building, Housing, Thinking* is very important for architect theory (Dreyfus, & Wrathall, 2005, pp. 1-3; Ökten, 2002, 2004, p. XII).

Heidegger held a political position inseparable from his philosophy. By putting his beliefs into practice in his everyday life, he confronted the dominant political powers of his time which he accused of having interfered with human nature, changing it in inhumane ways. There are some questions about the relation between National Socialism and Heidegger, the very man who created such ontological revolutions in so many minds. An even more radical set of questions may be asked pertaining to his relation with ethno-centrism, an idea that was in vogue during his life.

It is claimed that Heidegger was affected by the political view of Husserlian phenomenology, Nietzschean rethinking, Ancient Greek terminology, and especially by Fichte - who formed the political roots of his philosophy (Derrida, 2011; Heidegger, 2001; Pöggeler, 2002, p. 164). According to Heidegger (1995b), the issue of freedom is related to the ontological structure of human. For Heidegger, in holding that human beings are owners to a free existence, he does not understand freedom as merely an

* Res. Assist., Selçuk University, Department of Sociology.

Correspondence: islamcan@hotmail.com, Selçuk Üniversitesi, Alaaddin Keykubat Kampüsü, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Selçuklu, Konya, Turkey.

idea, but as an existential fact (Küçükalp, 2003). *Dasein* which means literally "being there" in German (German: da – there; sein – being) establishes the central concept of Heidegger's philosophy. That is, a human has the ability to think about himself and to analyze his own existence. As such, human beings find a place in the center of the concept of freedom (Aşkın, 2008, pp. 60-62; Heidegger, 1998c; Ingraffia, 2002).

In his work, *Being and Time*, Heidegger's concept of *Dasein* theorizes beings and personal relations by referring to conscious subject's existential style, supporting the existence of other beings from its own species, other than relations to objects. In *Dasein*, one thinks about himself, questions himself, and takes a special interest in the nature of his own existence in the world. His basic questions are *What is existence?* and *What am I?* Therefore, the most important, ontological character of *Dasein* lies in knowing one's own identity and what he is (Cevizci, 2002, pp. 484-486; Heidegger, 2000, 2002h, pp. 57-59; İyi, 1999). This is because Heidegger held that *Dasein* was one of the existential understandings of historical humanity. In this *Dasein*, that which can be known and that which is known are not only existent things but also historically existent things. Therefore, due to something's existence in history *Dasein* has the ability to bring new life to the past and also has the potential to outdo itself in the future (Dallmayr, 1984, pp. 214-215; Göka, Topçuoğlu, & Aktay, 1999, p. 44; Thilly, 2002, pp. 425-426).

Although there is no serious argument on this subject in Germany (Allemann, 1994, p. 85), Heidegger's relationship with National Socialism and Nazism has been analyzed from various perspectives. The first of them blames Heidegger as being a proponent of National Socialism and Nazism; whereas the second one accepts Heidegger as a prophet-philosopher. However, such conclusions regarding Heidegger are unsubstantiated because his own philosophy does not allow him to be racist and he is away from those popular arguments. Thomas Sheehan who strongly blames Heidegger in his article *Heidegger and Nazist* starts with the following provocative statement: "*Two facts about Martin Heidegger (1889-1976) are as incontestable as they are complicated: first, that he remains one of the century's most influential philosophers and, second, that he was a Nazi.*" (Sheehan, 2002, p. 10).

Heidegger neither developed nor improved a political philosophy and would consistently declare that he had no such purpose. The works regarding Heidegger's political view stem from two periods. The first being the 1933-1934 rector elections and the second being 1927 when *Being and Time* was published (Zimmerman, 1982). Although it is not clear as to when Heidegger's accepted the Nazi regime's legitimacy, it cannot be denied that he did do so. However, it is hard to understand Heidegger's expectations and the hidden reality of his support for this regime (Dallmayr, 1984, p. 204; Kaufmann, 1997, p. 199; Löwith, 2002, p. 96). Heidegger highlights that he has presented humanity with a new route to understand itself in his article *Being and Time*. In light of this article, Sheehan and Göçmen claim that six years after the publishing

of this article, Heidegger's statements about *ordinance, destiny, resolution, historical process of a volk*, and *truth* were all used by the Nazi regime (Göçmen, 2009; Sheehan, 2002, p. 32).

Contrary to many anti-Heidegger scholars, the Second World War was a source for new headways in Heidegger's view and philosophy. Heidegger again created a world wide effect and a new Heidegger was born after the old one. Because Germany itself collapsed with the failure of the National Socialist Revolution so did the idea of owning the entire world with Germany at the top. In fact, other European nations took place among the powers which shaped the world at the expense of Germany (Pöggeler, 1994, p. 24). After World War II, Heidegger retired to a small cottage in the Black Forest where he wrote the sentence: "*The mistake of those who think bigger must be bigger*" (Sheehan, 2002, p. 32; Towarnicki, 2002). Heidegger first seriously responded to the critiques made toward him in May 31, 1976 in an interview in the magazine *Der Spiegel*. In this interview, Heidegger answered many questions in an attempt to justify himself (Heidegger, 1995a). However, there is one group who has tried to prove his innocence in his relations to the Nazis. According to their view, Heidegger's politics were affected by Hölderlin, not Hitler. After the war, Heidegger stated that he tried to rescue Nazism from its own worst instincts and wanted Hitler to be the leader of all Germans despite whatever gains he may have been able to bring to the party through practicing partisanship (Heidegger, 2002a, 2002b, 2002c, 2002d, 2002f, 2002e). However, due to Heidegger's having been born in a Catholic village, he held deep anti-communist Wilhemian statist views which in turn made him a naive puppet in the hands of Nazi revolution (Hühnerfeld, 2002, p. 95; Sheehan, 2002, s. 28).

Enlightening oneself regarding Heidegger's political attitudes should not be the means for forgetting the importance of his thought and philosophy in the world (Habermas, 2002, p. 104). Bringing up the issue of Heidegger's relation to Nazism does not mean judging him about his past because as doing so would be "a cheap campaign on his personality since it is difficult to criticize his works" (Heidegger, 2002g). In order to know Heidegger without any anachronism, one would need to read his works, especially those after 1933, while focusing on the political thought related to them (cited in Derrida, 1987 Sheehan, 2002, p. 32; Megill, 1998).

As this article has attempted to present, knowing Heidegger's political ideology does not give one the right to judge him. Instead, being knowledgeable about it gives the reader information about the sources of his political views, which is helpful when interpreting Heidegger's philosophy. Furthermore, but Heidegger's criticisms directed toward himself after World War II and his philosophy (Heidegger, 1998a, 1998b, 2002h) will make us redesign our thoughts about Heidegger and guide us to a new reading of Heidegger.

Kaynakça / References

- Allemann, B. (1994). Heidegger ve politika. O. Pöggeler ve B. Allemann (drl.), *Heidegger üzerine iki yazı* içinde (çev. D. Özlem, s. 85-113). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aşkın, Z. (2008). Kant ve Heidegger'de özgürlük sorunu. *Kayı Felsefe Dergisi*, 11, 53-67.
- Cevizci, A. (2002). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dallmayr, F. R. (1984). Ontology of freedom: Heidegger and political philosophy. *Political Theory*, 12(2), 204-234.
- Derrida, J. (2011). *Nietzschelerin şöleni* (drl. ve çev. A. Utku ve M. Erkan). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Dreyfus, H. L., & Wrathall, M. A. (2005). Martin Heidegger: An introduction to his thought, work and life. In H. L. Dreyfus, & M. A. Wrathall (Eds.), *A companion to Heidegger* (pp.1-15). United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Göçmen, D. (2009). Martin Heidegger, Nazizm ve felsefe. *Felsefe Yazın Dergisi*, 15, 40-51.
- Göka, E., Topçuoğlu, A. ve Aktay, Y. (1999). Önce söz vardı: *Yorumsamacılık üzerine bir deneme*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Habermas, J. (2002). Eser ve Weltanschauung: Alman perspektifinden Heidegger olayı. A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 103-137). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (1995a). *Profesör Heidegger 1933'te neler oldu? – Der Spiegel'in Heidegger'le tarihi söyleşi* (çev. T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heidegger, M. (1995b). *Nedir bu felsefe?* (çev. A. Irgat). İstanbul: Afa Yayınları.
- Heidegger, M. (1998a). *Tekniğe ilişkin soruşturma* (çev. D. Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (1998b). *Teknik ve dönüş* (çev. N. Aça). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Heidegger, M. (1998c). *Metafizik nedir?* (çev. M. Ş. İpşiroğlu ve S. K. Yetkin). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Heidegger, M. (2000). *Introduction to metaphysics* (trans. G. Fried, & R. Polt). New Haven & London: Yale University Press.
- Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı öldü sözü ve dünya resimleri çağı* (çev. L. Özşar). Bursa: Asa Yayınları.
- Heidegger, M. (2002a). Alman Üniversitesi'nin kendini beyanı. A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 40-51). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (2002b). Seçme konuşmalar ve gazete yazıları - Schlageter'in anısına (26 Mayıs 1933). A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 51-53). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (2002c). Seçme konuşmalar ve gazete yazıları - Alman öğrencilerine (3 Kasım 1933). A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 55). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (2002d). Seçme konuşmalar ve gazete yazıları - Alman erkekler ve kadınlar (10 Kasım 1933). A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 56-57). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (2002e). Seçme konuşmalar ve gazete yazıları - Adolf Hitler ve nasyonal sosyalist devlet için destek bildirisi (11 Kasım 1933). A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 57-60). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (2002f). Seçme konuşmalar ve gazete yazıları - Nasyonal sosyalist eğitim (22 Ocak 1934). A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 60-65). Ankara: Vadi Yayınları.
- Heidegger, M. (2002g). Seçme konuşmalar ve gazete yazıları - Freiburg Üniversitesi rektörüne mektup (14 Kasım 1945). A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 66-72). Ankara: Vadi Yayınları.

- Heidegger, M. (2002h). 'Hümanizm' üzerine mektup. *Hümanizmin özü: Heidegger, Sartre, Eliot, Babbit* içinde (çev. A. Aydoğın, s. 32-110). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Heidegger, M. (2004). *Varlık ve zaman* (çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- Hühnerfeld, P. (2002). *Heidegger bir filozof bir Alman* (çev. D. Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ingraffia, B. D. (2002). Heidegger'in unutuşu: Kitab-ı Mukaddes teolojisinden temel ontolojiye. A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve teoloji* içinde (s. 52-86). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İyi, S. (1999). *Çağımızda metafizik sorunu*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Kaufmann, W. (1997). İnsanı anla(ma)mak Nietzsche, Heidegger ve Buber (çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Küçükkalp, K. ve Cevizci, A. (2009). *Batı düşüncesi/felsefi temeller*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Küçükkalp, K. (2003). *Nietzsche ve postmodernizm*. İstanbul: Paradigma.
- Löwith, K. (2002). Heidegger'in varoluşçuluğunun siyasal uzantıları. A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve nazizm* içinde (s. 86-103). Ankara: Vadi Yayınları.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* (çev. T. Birkan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ökten, K. H. (2002). *Heidegger ve üniversite*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ökten, K. H. (2004). *Heidegger kitabı*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Pöggeler, O. (1994). Heidegger, bugün. O. Pöggeler ve B. Allemann (drl.), *Heidegger üzerine iki yazı* içinde (çev. D. Özlem, s. 9-85). Ankara: Gündoğın Yayınları.
- Pöggeler, O. (2002). Heidegger'in siyasal kendini anlaması. A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 158-205). Ankara: Vadi Yayınları.
- Rockmore, T. (2009). Heidegger'in Nazizm'i, Kant ve Dasein üzerine (çev. M. Bal). *Felsefe Yazın Dergisi*, 15, 25-31.
- Sheehan, T. (2002). Heidegger ve Naziler. A. Demirhan (drl.), *Heidegger ve Nazizm* içinde (s. 10-40). Ankara: Vadi Yayınları.
- Steiner, G. (1996). *Heidegger* (çev. S. Kalkan). Ankara: Vadi Yayınları
- Thilly, F. (2002). *Felsefenin öyküsü/Çağdaş felsefe* (çev. İ. Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Towarnicki, F. (2002). *Anılar ve günlükler Martin Heidegger* (çev. Z. Durukal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zimmerman, M. E. (1982). *The development of Heidegger's concept of authenticity: Eclipse of the self* (2nd ed.). Athens-London: Ohio University Press.